

VÝVOJ ZÁSTAVBY NA PARCELE DOMU ČP. 887/II V ULICI NEKÁZANKA JAKO PŘÍKLAD SEKUNDÁRNÍ PARCELACE JEDNOHO Z BLOKŮ NOVÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO

MATOUŠ SEMERÁD – PAVEL TAIBL – MARTIN MUSÍLEK

Archeologický výzkum společně s detailním stavebněhistorickým průzkumem přinesly nová zjištění ohledně podoby nejstaršího osídlení Nového Města pražského ve 14. století při jeho lokaci (1348) a o následném vývoji měšťanských domů v této části města po sekundární parcelaci v 70. letech 14. století. Na příkladu dnešního domu čp. 887/II lze sledovat přesuny obytné jednotky v rámci dvou(?) měštitšť po dobu středověku i raného novověku. Válečný střet v 18. století (v rozmezí let 1757/1758) zcela změnil charakter a podobu uliční zástavby. Tradiční středověká měštitště zanikla a jejich prostor se stal součástí panského majetku – v tomto případě byly menší měšťanské domy nahrazeny zadním křídlem Kounicova paláce se salou terrenou a přiléhající zahradou.

BUILDING DEVELOPMENT ON THE PLOT OF THE HOUSE NO. 887/II IN NEKÁZANKA STREET AS AN EXAMPLE OF SECONDARY PLOT PLANNING OF A PRAGUE NEW TOWN BLOCK

Archaeological excavation together with a detailed building history survey revealed new facts about the appearance of the earliest 14th century settlement of Prague New Town from the period of its locating (1348), and the subsequent development of burgher houses in this part of the city after secondary plot planning in the 1370s. On the example of today's house No. 887/II, it is possible to observe the relocation of the residential unit within two(?) town settlements during the Middle Ages and the Early Modern Age. The war conflict in the 18th century (1757/1758) completely changed the character and appearance of street buildings. The traditional medieval town settlements disappeared and their space became part of the property of higher nobility – in this case, smaller burgher houses were replaced by the rear wing of Kounic's palace with a sala terrena and an adjoining garden.

Klíčová slova — Nové Město pražské – architektura – konstrukční prvky – sekundární lokace prostoru – měšťanské domy – hliněná stěna – roubená místnost

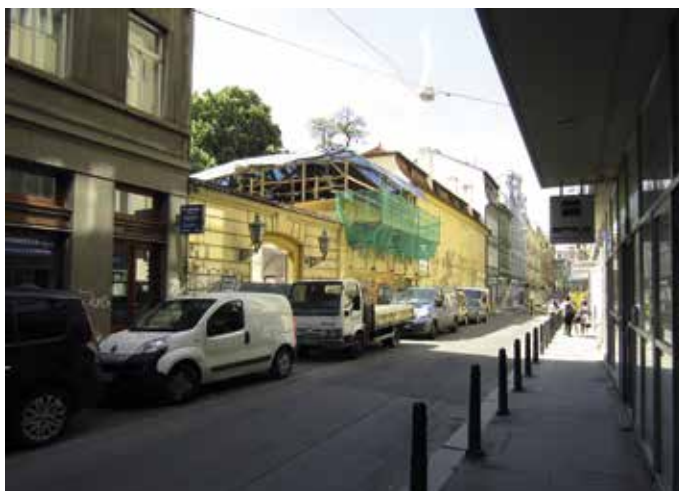
Key words — Prague New Town – architecture – construction elements – secondary locating – burgher houses – clay wall – log room

V letech 2017–2018 byl na místě objektu čp. 887/II, tzv. Wittmanovského domu (parcely ppč. 570 a 571) v dnešní ulici Nekázanka proveden pracovníky NPÚ v Praze rozsáhlý záchranný archeologický výzkum spojený s detailní operativní dokumentací odhalených stavebních konstrukcí (obr. 1). Samotná parcela s domem se nachází na Novém Městě pražském, které v posledních dekádách nebylo ušetřeno zásadních novostaveb či přestaveb historických objektů pocházejících ze starších období. Tzv. Wittmanovský dům dnes tvoří samostatný objekt jednokřídlé dispozice. Hlavní trakt je umístěn do ulice Nekázanka a menší navazující křídlo vytváří vnitroblokovou zástavbu společně s dvorním prostorem a zahradou, která je dnes součástí Kounicova paláce z 2. poloviny 18. století (BAŤKOVÁ 1998, 491; LÍBAL/LANCINGER/HEROUTOVÁ 1973).

Terénní práce byly zahájeny v únoru 2017 plošným výzkumem dvora objektu, odkud pokračovaly do interiéru a na zahradu před hlavním traktem objektu. Stěžejní část výzkumu proběhla v roce 2017, avšak drobné terénní zásahy byly dokumentovány ještě po celý rok 2018 a zkraye roku 2019. Plocha parcely a objektu byla zkoumána po etapách. Nejdříve bylo zahájeno plošné snižování dvora, dále pak následovaly úpravy související s pokládkou nových podlah a rozvody inženýrských sítí v interiéru i exteriéru společně s hydroizolací obvodového zdiva. V závěrečné etapě byl realizován výzkum ploch dotčených výstavbou nového schodiště a vlastních úprav zahrady.

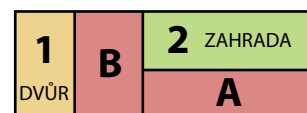
Zkoumaný prostor leží na území Nového Města pražského v dnešní ulici Nekázanka a je vzdálen 200 m západně vzdušnou čarou od

Obr. 1. Celkový pohled z ulice Nekázanka na rekonstruovaný objekt čp. 887/II, kde proběhl výzkum NPÚ č. 2017/06. V popředí se zelenou sítí hloubkové křídlo (objekt B) stojící na základech středověkého domu. Dlouhá žlutá uliční fasáda bez oken v sobě skrývá průčelí tří měšťanských domů. Dnes tvoří zadní stranu belvederu/saly terreny (foto M. Semerád, 2017).

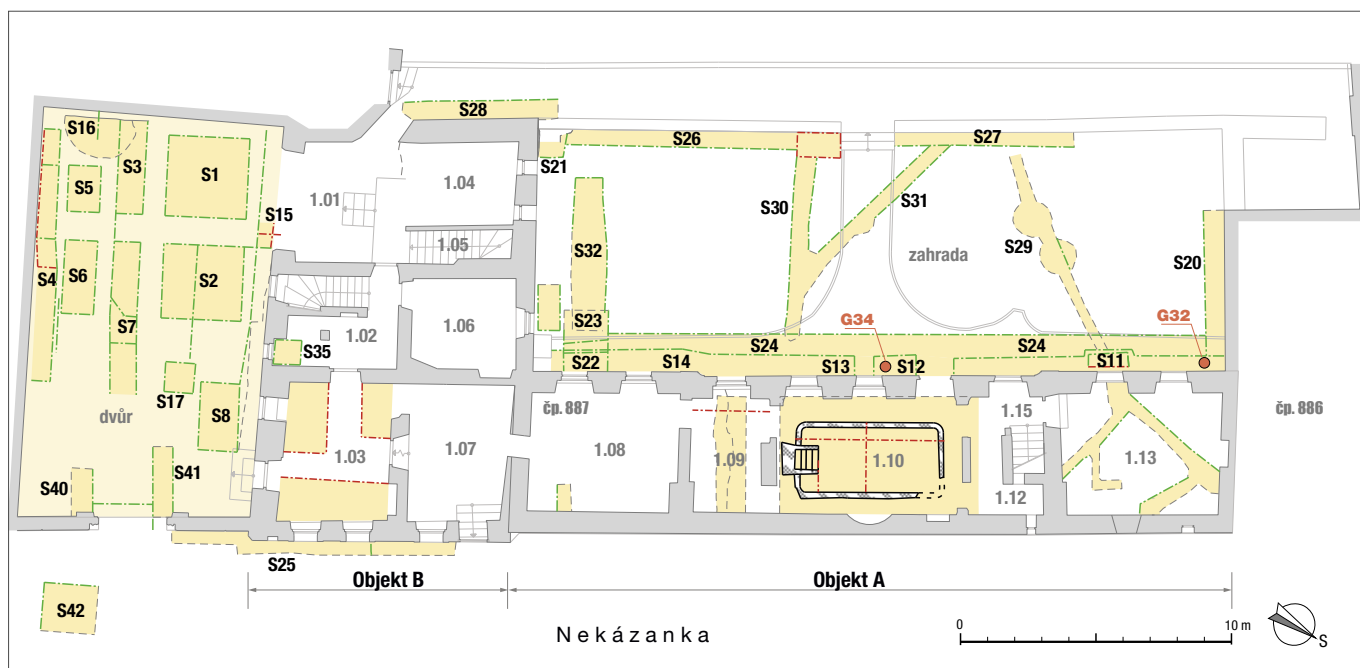

kostela sv. Jindřicha. Dům čp. 887/II „U Unwerthů“, „Wittmanovský“ nebo „U Kloboučníků“ se nachází v domovním bloku č. 1138 mezi ulicemi Panská, Jindřišská, Nekázanka a Na Příkopě. Dnešní objekt čp. 887/II se nachází na parcelách ppč. 570, 571, přičemž parcela ppč. 570 je zastavěna hlavním traktem budovy čp. 887/II (objekt A) a parcela ppč. 571 tvoří jeho zahradu (obr. 2). Hlavní trakt budovy (objekt A) je těsně spojen na své severní straně se sousedním objektem čp. 886/II, který je dnes zcela odseparován od námi zkoumaných objektů, ačkoli vždy tvořil integrální součást Kounicova paláce. Boční křídlo domu (objekt B) s dvorním traktem předstupuje před objekt A o přibližně 0,5 metru a navazuje na modernistickou novostavbu sousedního objektu čp. 888/II (obr. 3).

Prostorově je čp. 887/II v ulici Nekázanka umístěno při jejím jižním vyústění do Jindřišské ulice (BAŤKOVÁ 1998, 491); toto křížení ulic bylo radikálně přestavěno (rozšířeno) na počátku 20. století. Ulice Nekázanka tvoří v organismu Nového Města pražského zajímavou spojnicí mezi zaniklým předpolím staroměstského opevňovacího pásu a novoměstským tržním prostorem – Senovážným náměstím, přičemž i v dnešním stavu po mnohočetných přestavbách vyzařuje středověkou podobu.

Obr. 2. Schéma členění parcely čp. 887/II. Dvůr (plocha 1); zahrada (plocha 2); A – šířkový objekt bývalé sady tereny; B – hloubkový objekt (A+B – plocha 3).

Současný stav poznání je výsledkem dlouhotrvající snahy získat reprezentativní množství archeologicky dokumentovaných bodů, dosud však je vytvořený obraz značně neúplný. Nejdůležitějším referenčním prostorem ve vztahu k čp. 887/II je Kounický palác, s nímž dům čp. 887/II tvořil v době baroka nedílný celek a představoval zadní křídlo areálu paláce podél ulice Nekázanka. První záchranný archeologický výzkum v areálu paláce proběhl v prostoru vnitřního dvora v roce 1995 pod vedením P. Starce (Muzeum HMP, č. v databázi ADB 248–250; obr. 4: 2) v souvislosti s budováním šachty pro výtah. Následný ZAV vyvolaný celkovou rekonstrukcí objektu se uskutečnil v letech 1996 a 1997, během nichž byly hloubeny spádové rýhy po obvodu celého objektu.

Pod povrchem dlažby ve střední a západní části nádvoří bylo prozkoumáno mocné, převážně písčité souvrství s hojnými zlomky stavebních sutí. Podloží bylo dosaženo ve výšce 194,1 m n. m./Jadran, avšak dle mínění P. Starce patrně došlo k jeho snížení předešlou stavební činností. Výzkumy odhalily v prostoru dvora studnu a blíže neurčený zahluobený objekt. Studna o průměru 1,68 m patrně dosahovala hloubky 2,2 m od úrovně tehdejšího povrchu. Obložení studny bylo z nasucho kladených opukových kamenů a bloků. Nálezový fond studny se skládal zejména z kuchyňské keramiky, v menší míře pak z fragmentů kachlů a skleněných nádob. Keramický materiál z výplně studny i z výplně zahluobeného objektu byl datován od konce 14. století po celý průběh 15. století. Oba objekty byly patrně jednorázově zasypány v době přelomu 15. a 16. století. Studna nejspíše existovala již v nejčasnější fázi existence domů ve 2. polovině 14. století, před sjednocením v rámci výstavby Kounicova paláce (STAREC 2000, 381–382).

Archeologický průzkum, který měl možnost ověřit geologické poměry, byl během let 2008–2011 proveden v objektu čp. 1308/II v Panské ulici, z jihu sousedícím s palácem. Při hloubení

Obr. 3. Praha 1–Nové Město, Nekázanka čp. 887/II. Celkový plán výzkumu 2017/06 s vyznačením rozsahu zkoumané plochy (okrově) a průběhu zděných konstrukcí objektů A a B na úrovni přízemí. Červeně – řezy dokumentované fotogrammetricky; G – v textu zmíněné geologické vrty (dle terénní dokumentace S. Babušková, 2020).

Obr. 4. Praha 1-Nové Město. Archeologické výzkumy v okolí zkoumané plochy. Legenda: 1 – Nekázanka čp. 887/II; 2 – Kounicův palác, Panská čp. 890/II, ppč. 556; 3 – Panská čp. 1308/II, ppč. 555; 4 – Nekázanka čp. 879/II, ppč. 534/2; 5 – Jindřišská ulice ppč. 2329; 6 – Slovanský dům, Na Příkopě čp. 859/II, ppč. 538, 539, 540/2, 541; 7 – Jindřišská věž, Jindřišská čp. 2122/II, ppč. 528; 8 – liniový výkop na ppč. 2330/1 před čp. 872/II; 9 – Jindřišská ulice čp. 940+941/II, ppč. 68, 69; 10 – Růžová ulice ppč. 117/1+2, 118/1+2 a čp. 974/II (dokumentační fondy odboru archeologie NPÚ ÚOP v Praze, úprava J. Hlavatý, 2020).

výtahových šachet došlo k zdokumentování profilu ve výškovém intervalu 192,70–190,85/Bpv. Byly zjištěny pouze chaoticky uložené fluvialní náplavy prachovitých hlín s nepravidelnými proplástmí písku, které byly narušeny suterénem z novověké výstavby (STAREC ET AL. 2012, 157; ADB dosud nepřiděleno; obr. 4: 3).

Severně od domu čp. 887/II byly v roce 1965 na dvoře domu čp. 879/II objeveny nečetné fragmenty keramiky ve spodní vrstvě sondy a v mělkém objektu zahloubeném do písčitého podloží. Nálezy byly datovány do 14. až 15. století (JANSKÁ 1969, 117, č. ADB 20; obr. 4: 4).

V roce 1994 byla v prostoru Nového Města budována síť kolektorů přibližně v polygonu s osami Václavské náměstí – Senovážné náměstí; Washingtonova ulice – ulice na Příkopě. Záchranému archeologickému výzkumu byly podrobeny šachty ústící do raženého tunelu pro těleso kolektoru (STAREC 1996, 309). Pro archeologické poznání nejbližšího okolí Nekázanky je v tomto případě důležitá šachta číslo 20, která se nacházela v prostoru mezi Jindřišskou ulicí a odbočkou směřující k Senovážné ulici, jihozápadně před Jindřišskou věží. V šachtě bylo dokumentováno zhruba dvoumetrové silně písčité souvrství bez hmotných nálezů (STAREC 1996, 317–318; ADB 94, obr. 4: 5).

Nejrozsáhlejší záchranný výzkum v okolí postupně probíhal v letech 1999–2000 v areálu Slovan-ského domu (Na Příkopě čp. 859/II), obsáhl plochu větší než 3 tisíce m². Povrch terénu se zde pohybuje na úrovni cca 194,9 m n. m./Jadran. Pod zahradní úrovní z hlinitopísčitých humusovitých vrstev pokračují od hloubky 1 m až na úroveň sterilního podloží další mocné tmavě hnědé hlinitopísčité vrstvy, jež můžeme považovat za zbytek různého zahradního substrátu. Sterilní písčité podloží probíhá přibližně v úrovni 192,8 m/Jadran a je zprvu tvořeno ulehlými okrovými jemnými písky. V této části podloží byly zjištěny některé zahluobené objekty pozdně středověkého a raně novověkého původu. V ploše směrem k ulici Na Příkopě bylo zjištěno rozsáhlejší poničení původních historických terénů stavební činností, která provázela výstavbu dvorních objektů z let 1933–1934 (STAREC 2003a, 333; č. ADB 351–353; obr. 4: 6).

Jiný ZAV se uskutečnil v roce 2001 v interiéru Jindřišské věže v rámci její rekonstrukce a vnitřní vestavby. Věž – původně zvonice – v areálu hřbitova při kostelu sv. Jindřicha a sv. Kunhuty byla postavena v průběhu 2. poloviny 15. století. V interiéru zjištěné historické souvrství, se sklonem k severovýchodu, bylo tvořeno vrstvami navážek a také mocnými vrstvami keramických fragmentů – odpadem z hrnčířské produkce z výrobního okrsku kolem Růžové ulice. Výzkum dosáhl základů věže zapuštěných do podloží, vyzděných z opukových kamenů na vápennou maltu. Zhruba v hloubce 0,5 m od povrchu byl zjištěn horizont stavby věže, reprezentovaný kúlovými jamkami pro lešení. Nálezový materiál v interiéru věže sestává z keramických fragmentů datovaných do průběhu 16. století. V úrovni pod terénem v době stavby věže byl zjištěn objekt teoreticky související se stavebními pracemi, patrně z 15. století (STAREC 2003b, 95; č. ADB 384; obr. 4: 7).

V roce 2004 proběhl také ZAV před domem čp. 872/II na Senovážném náměstí. Odkryv byl proveden výkopovými pracemi pro sanaci domu, kdy byly zdokumentovány starší novověké zděné konstrukce (vedoucí P. Starec, HRDLÍČKA 2009, 76, č. ADB 412; obr. 4: 8).

Souhrnně můžeme konstatovat, že prostor čp. 887/II v uliční zástavbě Nekázanky se nachází v méně archeologicky poznané části Nového Města pražského.¹ Situace se mění na jižní straně Jindřišské ulice, kde byly v nedávné minulosti prozkoumány poměrně větší plochy, na nichž byla odkryta nově přeparcelovaná středověká zástavba spolu s pozůstatky novoměstských zahrad (STAREC 1993, 209–210; TVRDIK 1998, 281–282; STAREC 2007, 348 ADB č. 195, 207–210 a další, obr. 4: 9–10). Uvedený prostor části Nového Města pražského jižně od Nekázanky je díky výzkumům z poslední dekády poměrně dobře archeologicky prozkoumán,² ovšem analogický výzkum ze zástavby podél ulice Nekázanky, uvnitř domu či na ploše jeho parcely, nám dosud chyběl.

Ulice Nekázanka leží poměrně daleko od řeky, současný pravý vltavský břeh je od ní vzdálen přibližně 990 m severně. Dnešní úroveň terénu v ulici Nekázanka před čp. 887/II činí 195,98/Bpv, zahrada byla výškově členěna v rámci 195,6–196,0/Bpv. Nadmořská výška původního povrchu geologického podkladu se zde na referovaném výzkumu pohybovala okolo kót 194,0–194,45 m n. m./Bpv. Vyhodnocení geologických a petrografických poměrů v průběhu archeologického výzkumu čp. 887/II J. Zavřelem v jednotlivých archeologických sondách i v geologických vrtech (pedologickou sondýrkou o délce 1 a 2 metry) přineslo několik nových poznatků. Sondy (S 05–09) zachytily pouze nejsvrchnější polohy terasových sedimentů pleistocénní Vltavy, které mají mírně proměnlivý charakter a slabě zvlněný povrch (193,35–193,74 m n. m./Bpv). Kóta říčních sedimentů na ploše sousedního dvora Kounicova paláce (obr. 4: 2) je podle P. Starce zjištěna v úrovni 194,1 m n. m./Jadran (tj. 193,7/Bpv) výzkumem z roku 1995 (STAREC 2000, 381). Lze tedy konstatovat, že dokumentované říční sedimenty je možné přiřadit k vltavské maninské terase VIIa (ZAVŘEL 2018, 5), jejíž povrch v těchto místech je kladen na kótu 193,6.

1 V databázi Archeologických dokumentačních bodů od L. Hrdličky je pro celou délku ulice pouze 5 záznamů.

2 Výsledky nejnovějších výzkumů z okolí ulic Růžová a Jindřišská zatím nebyly zcela uspokojivě publikovány.

Na fluvialních sedimentech se během holocénu vyvinula prachovitá až jemně písčité hnědá půda o mocnosti až kolem 0,8 m (vrstvy 16, 361 a 491). Kóty jejího povrchu v důsledku stupně narušení antropogenními zásahy kolísaly mezi 193,6–194,45 m n. m. Přítomnost holocenních půd v místech geologických dokumentačních bodů GB 32 a 34 dokládá značnou intaktnost původní geologické stratigrafie na předmětném pozemku. Kromě tmavě hnědého půdního horizontu byla v místech několika sond zaznamenána přítomnost degradovaného půdního horizontu, jehož obsah humusu směrem k nadloží klesal a barva světlala (ZAVŘEL 2018, 6).

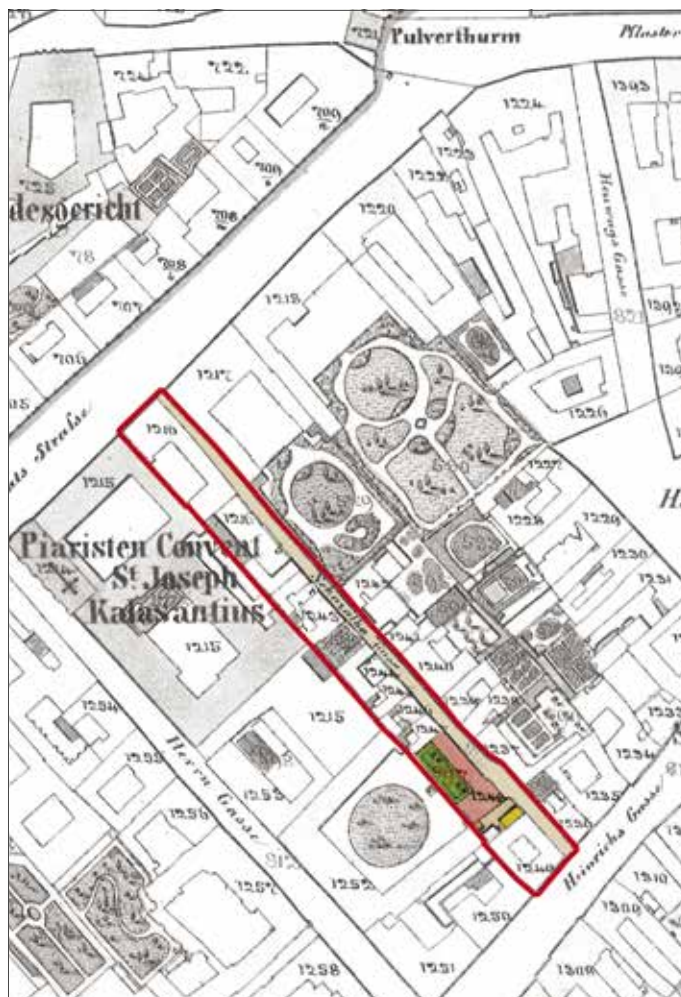
Ve zkoumaných stavebních konstrukcích – v západní a jižní obvodové zdi Z20 na řezu R87 – byly použity také skalecké křemence s mezivrstvami a proplásky břidlic (ZAVŘEL 2018). Tyto horniny tvoří západně od sledované parcely výrazný hřbet, začínající na severní straně hlavního železničního nádraží a pokračující přes vrchol Vítkova až k Hloubětínu. Nejzápadnější, a tedy ke zkoumanému místu nejbližší výskyt uvedeného typu hornin popsal KATZER (1892, 881) z okolí Nové brány, která stávala poblíž Senovážného náměstí v dnešní Opletalově ulici u domu čp. 986/II (ZAVŘEL 2018, 7).

Dějiny objektu dle výpovědi písemných pramenů

Dům čp. 887/II v barokní době náležel k příslušenství Kounického paláce (čp. 890/II) z 18. století (čp. 890/II; BAŤKOVÁ 1998, 490–491). Předchozí – středověkou – zástavbu zde tvořilo několik objektů doložených v písemných pramenech až v průběhu 14. století. Vlastní název ulice Ne-

Obr. 5. Císařský povinný otisk stabilního katastru, katastrální území Nové Město, z roku 1842 v měřítku 1:2880: Dům čp. 887/II je zde označen jako čp. 1248 – **červeně** (stavební parcela). Již jsou propojena obě křídla a na ploše dvora (**žlutě**, plocha 1) je zcela jiná zástavba. Zahrada (nezastavěný pozemek **zeleně**, plocha 2) je označena červeným číslem 592.

Červenou linkou obtažený obdélník prezentuje primární dlouhou parcelu procházející blokem mezi ulicemi Jindřišská a Na Příkopě (zde Kolovrats Strasse), která byla při sekundární parcelaci – patrně v 70. letech 14. století – rozdělena na stavební pozemky a k nim vedoucí přístup nově vytyčenou ulicí Nekázanka. (© Ústřední archiv zeměměřictví a katastru ČÚZK, Fondy katastrální, sign. B2/a/6C, inv. č. 6068-1_2. Dostupné na <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&i-drastru=B2_a_6C_6068-1_2> [vid. 2020-10-02], upravili M. Kalíšek a S. Babušková, 2020.)

kázanka (dříve též také Nekázanka) pravděpodobně vznikl překladem z latiny. *Vicus turpis* znamená ne(u)-kázněný, mimo to i nepěkný, hanebný, špinavý, což byl stav, kterým se některé pražské ulice vyznačovaly ještě v 19. století. Nekázanka vznikla spolu se založením Nového Města pražského, či krátce po něm. Otázkou však zůstává, zda byla stejně jako většina novoměstských ulic vystavěna dle přesného plánu nebo zda nevznikla až později a pouze se nepřizpůsobila již rozvrženému schématu. Téměř všechny domovní bloky mezi kostely sv. Jindřicha a Panny Marie Sněžné – oba kostely byly založeny spolu s Novým Městem – totiž na historických mapách odrážejí podle pravítka nakreslenou pravoúhlou strukturu. Oproti tomu ještě fotografie z konce 19. století ukazují, že původní jižní vstup do ulice Nekázanka mezi domy čp. 857 a 858/II byl původně velice úzký. I na severní

straně se ulice do jisté míry vymykala ostatním plánovaným novoměstským ulicím. Při vstupu z dnešní Jindřišské ulice byla právě v místech čp. 887/II a protilehlého domu čp. 877/II ulice uskočena, respektive počínaje domem čp. 877/II vystupovala celá východní domovní čára do ulice, která na to reagovala vybočením vlevo (obr. 5). Nekázanka mohla ve shodě s pověstí skutečně vzniknout náhodně a za nepřítomnosti Karla IV. (1316–1378), tedy i navzdory tomu, že

ji *nekázal* postavit (RUTH 1995, 776–777). Je pravděpodobné, že původně ani nebyla císařem Karlem IV. její výstavba zamýšlena, ale ulice vznikla až později rozparcelováním zdejší půdy drobným majitelům. Vždyť jen Šimon Celný od Hory, podle nějž se někdy ulice (*vicus*) nazývala, zde vlastnil 28 poplatných domů. Méně pravděpodobná verze pojmenování ulice hovoří o neukázněné a nepěkné ulici (LAŠTOVKA/LEDVINKA ET AL. 1997, 588). Možná, že právě nedodržení rovného průběhu ulice mohlo stát za jejím pojmenováním (obr. 6) – tedy nikoli špinavá ulice, ale spíše nepěkná, hanebná ve svém, na novoměstské poměry nezvyklém nerovnoběžném, uskočeném průběhu, nebo ulice lemovaná zástavbou nepěkných malých domků méně zámožných obyvatel města.

Ve středověku se podle Tomka na parcele čp. 887/II zmiňují dva domy. První čp. 887a/II se poprvé připomíná roku 1386, kdy jeho majitelem byl jistý Havel, který se roku 1391 uvádí s přízviskem slepý (*Gallus caecus*).³ V téže roce na domě vázl věčný plat ve výši 16 grošů a dvou kuřat ve prospěch výše zmiňovaného staroměstského měšťana Šimona Celného od Hory. Jak již bylo řečeno, v této době tento měšťan v ulici vlastnil dohromady platy na 28 domech. Roku 1400 platy na těchto domech (v prameni se jich však uvádí již jen 25) zakoupil od Jana Celného, Šimonova syna, Henslin střelec neboli výrobce střelných zbraní.⁴ Tato zmínka může

Obr. 6. Václav Vladivoj Tomek 1892: Mapa Prahy k roku 1419 (podle TOMĚK 1892). Fialově ohraničena skupina dotčených parcel středověkých domů.

per analogiam (MENDL 1932,

231–233, 239 aj.; MUSÍLEK

2015, 21–23; MUSÍLEK 2017, 201–211) s jinými částmi Nového Města pražského naznačovat, že ještě před vysazením Nového Města pražského roku 1348 zdejší pozemky patřily staroměstským měšťanům, kteří na nich někdy po roce 1348 vysadili poplatné domy. O „archaičnosti“ těchto platů svědčí skutečnost, že vedle peněžité dávky zahrnovala také naturálie (odvod dvou kuřat v případě domu čp. 887a/II, celkem ze všech domů šlo o 34 kuřat). Není tedy vyloučena ani výše nastíněná domněnka, že k vysazení ulice Nekázanky došlo až později, někdy v sedmdesátých letech 14. století bez vědomí nebo za nepřítomnosti císaře Karla IV. (s tím souhlasil také Luboš Lancinger v pasportu domu čp. 887/II; LANCINGER 1973, 1).

Druhý dům – čp. 887b/II – se poprvé připomíná roku 1383. V tomto roce jej spolu s městištěm (*aream*) od Šimona Celného zakoupil truhlář Marek se svou ženou Elou (AMP Sběrka rukopisů 2069, fol. 108v; TOMĚK 1870, 196). Podobně jako v případě sousedního domu čp. 887a/II také na tomto domě vázly věčné platy ve prospěch Šimona Celného, konkrétně šlo v roce 1391 o 16 grošů a dvě kuřata.⁵ Již roku 1386 se Marek přiznal k tomu, že dům drží od Šimona Celného a zavázal se k odvodu věčných platů. Poloha domu se v originálním zápise městských knih uvádí v Šimonově ulici (*in vicus Simonis*; AMP Sběrka rukopisů 2069, fol. 136r; TOMĚK 1870, 196). Roku 1393 Marek (v zápise je označen jako zedník Maršík) dům prodal Johlinu Rumlarovi, který dům, stojící *in vico Simonis Czelný* prodal Hanuši Schularovi a jeho ženě Alžbětě (AMP Sběrka rukopisů 2095, fol. 72v, 114v; TOMĚK 1870, 196).

Ve dvou dochovaných případech se zdejší ulice nazývala také jako *in platea Kep (Theb?)* – roku 1383 a ještě jednou roku 1407.⁶ Jinak se však ulice na přelomu 14. a 15. století opakovaně nazývala jako *vicus Symonis*, Šimonova ulice, podle majitele zdejších platů a patrně vlastního zakladatele ulice Šimona Celného. Později, ve 30. letech 15. století, již měla dnešní název *in Nekazana ulicze* nebo *in vico dicto Nekazana* (TOMĚK 1870, 195–196).

3 Podle Havla se dům ze setrvačnosti nazýval ještě roku 1396, i když jej v této době pravděpodobně od roku 1393 vlastnila jistá Mikšíková (*Mixikowa*; AMP Sběrka rukopisů 2095, fol. 114v; TOMĚK 1870, 196).

4 V originálním zápise městské knihy se zmiňuje také jeho otec Jan řečený Vrabec; dávky z domů se odváděly – jak bylo ve středověku zvykem – ve dvou termínech: na sv. Jiří a na sv. Havla (AMP Sběrka rukopisů 2076, fol. 90r; TOMĚK 1870, 198, 332).

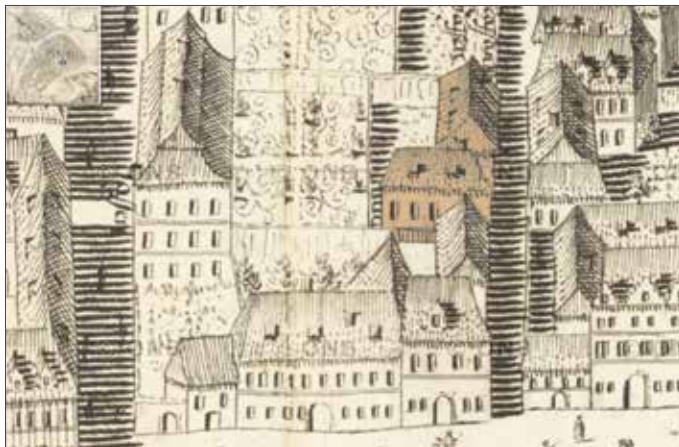
5 „It. in domo Marci carpentarii 16 gr. 2 pull.“ (TOMĚK 1870, 198, 332).

6 AMP Sběrka rukopisů 2069, fol. 108v; „in Theb (sic); Georgius de Podmokl emit erga Mali fabrum domum olim Ssathany“; TOMĚK 1870, 296.

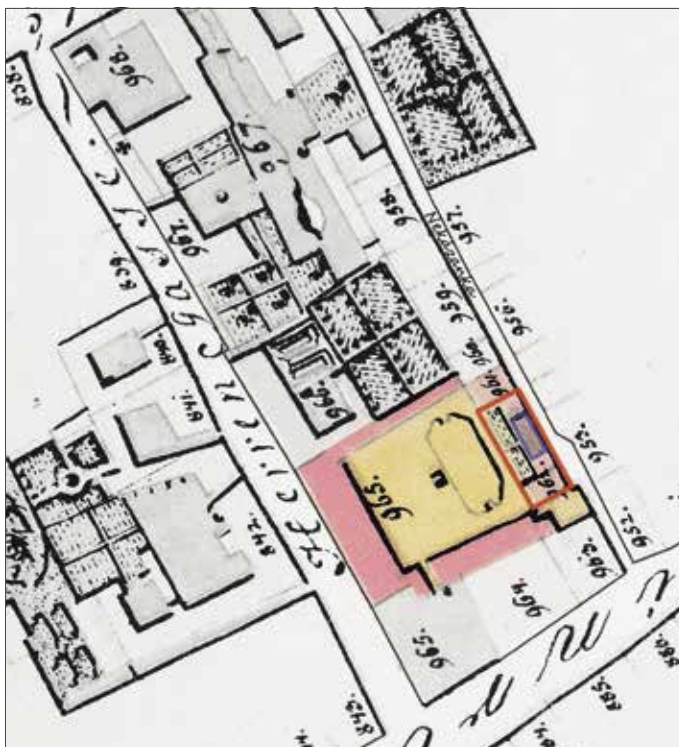
Pro pochopení zdejší topografické situace ve středověku je klíčový zápis o poplatných domech Šimona Celného z roku 1391 (v prameni je uveden jako Simon de Monte – Šimon od Hory, myšleno z Kutné Hory; AMP Sběrka rukopisů 2095, fol. 31v; Tomek 1870, 332). V tomto dokumentu bylo v Nekázance zapsáno celkem 28 poplatných domů. Šlo však pouze o jejich soupis/seznam. Již Tomkovi se ze seznamu podařilo vytěžit maximum. Vycházel z logického předpokladu, že domy byly zapsány popořadě tak, jak se nacházely v uliční čáře (takto postupovali například také výběrčí městské berně). Navíc v zápise se rozlišují domy na levé a pravé straně ulice. Tomek tedy vzal tyto údaje a domy do pravé i levé uliční čáry zakreslil. Patrně jde o nejpřesnější zákres zdejší topografické situace s tou výhradou, že známe počet a pořadí domů v uliční čáře; o velikosti domů, rozloze jejich parcely a podobě však nevíme vůbec nic. O přesné určení polohy zdejších domů se na základě tohoto soupisu vedle Václava Vladivoje Tomka pokoušel také autor dějin budovy v domovním pasportu z roku 1973 Luboš Lancinger nebo ještě před tím Václav Vojtíšek (LANCINGER 1973, 1; VOJTÍŠEK 1919, 204). Vzhledem k tomu, že také na Novém Městě pražském domy často měnily své majitele, je i přes veškerou snahu téměř nemožné stanovit polohu jednotlivých domů. Na přesnou lokalizaci domů nakonec museli rezignovat i oba výše zmínění autoři. Luboš Lancingerovi se ani nepodařilo provázat údaje středověkých a raně novověkých městských knih, protože nejstarší novoměstské radní manuály vedené z počátku 16. století jsou graficky i věcně velmi nepřehledné.⁷

Soupis Šimonových poplatných domů je důležitý ještě z jednoho hlediska. Vzhledem k výši odváděných platů je zřejmé, že zde stály pouze nevýstavné, nainože ještě dřevěné domky a chatrče, v nichž bydleli převážně chudí řemeslníci. Jelikož kolísala výše odváděného platu, domy se od sebe patrně lišily velikostí parcel a zástavby (jak do rozlohy, tak asi do kvality). Nejnížší odváděná dávka dosahovala výše 10 grošů a dvou kuřat (dům čp. 883b/II), nejvyšší pak byla 48 grošů a dvě kuřata (čp. 880b/II). Domy čp. 887a a 887b/II byly dle odváděné sumy (16 grošů a dvě kuřata) málo výstavné a v rámci domů v ulici patřily spíše k těm chudším. Přímou v dokumentu je pak uvedeno, že pohledem směrem k Příkopům se v pravé části ulice nacházelo 18 domů, na druhé straně pak tedy muselo stát zbývajících 10 domů

Obr. 7. Joseph Daniel Huber, 1769: Ortografický plán Prahy v kavalírní perspektivě (Wahre Laage Der Königlichen Haupt und Residentz Statt Prag). Perokresba, 223 × 236 cm. Výřez zobrazující podobu čp. 887/II (zvýrazněno **červeně**), protější Kounicův palác a barokní palácovou zahradu mezi nimi. (Originál: Österreichische Nationalbibliothek Wien, sign. K II 92.)

Obr. 8. Franz Leonard Herget, Karl Lutz, Johannes Oppelt, krátce před 1791: Grundris der Kay. Königl. Hauptstadt Prag im Königreich Böhmen unter ... Leopold des II. Barevně vyznačen areál Kounicova paláce. Dnešní budova čp. 887/II (obtaženo **červeně**) je na plánu vedena v zadní části palácového areálu pod čp. 962. Na plánu ji můžeme spatřit v její podobě novostavby jako tzv. salu terrenu (**modře** ohraničená) v původním rozsahu před pozdějším rozšířením na konci 18. století (AMP, Sběrka map a plánů, sign. MAP P 1 B/1; upravil J. Hlavatý, 2020).

děného platu, domy se od sebe patrně lišily velikostí parcel a zástavby (jak do rozlohy, tak asi do kvality). Nejnížší odváděná dávka dosahovala výše 10 grošů a dvou kuřat (dům čp. 883b/II), nejvyšší pak byla 48 grošů a dvě kuřata (čp. 880b/II). Domy čp. 887a a 887b/II byly dle odváděné sumy (16 grošů a dvě kuřata) málo výstavné a v rámci domů v ulici patřily spíše k těm chudším. Přímou v dokumentu je pak uvedeno, že pohledem směrem k Příkopům se v pravé části ulice nacházelo 18 domů, na druhé straně pak tedy muselo stát zbývajících 10 domů

⁷ Jejich výzkum a budoucí edice je vzhledem ke své náročnosti záležitostí pro samostatný několikaletý grantový projekt, nikoliv pro tuto drobnou studii.

z celkového počtu 28 poplatných objektů. Jak již bylo řečeno výše, z toho patrně také vycházel V. V. Tomek při sestavování svého místopisu a domy takto zakreslil i do svého plánu (TOMEK 1892). Je však zřejmé, že Tomkem předpokládaná lokalizace má své slabiny, což – jak si ještě ukážeme níže – platí i pro námi pojednávané domy. Tomkovi se jednoduše – přes veškerou snahu – nepodařilo propojit majitele zdejších domů se zápisem poplatných domů z roku 1391 v městské knize (druhý zápis v městské knize z roku 1400 o prodeji Šimonových poplatných domů už majitele jednotlivých domů neuváděl, hovoří se zde obecně o platech váznoucích na 25 domech). Z roku 1396 se dochovala ještě série tří zápisů, v nichž se někteří majitelé domů přiznávají k tomu, že je obdrželi od Šimona Celného a že mu budou odvádět stanovené platy (AMP Sbírka rukopisů 2069, fol. 136r; TOMEK 1870, 196). Vždy jsou uvedeni majitelé jednotlivých domů a zároveň dva sousední domy pro vymezení polohy. Přestože oba zápisy dělí dobu pěti let, i zde je obtížné identifikovat správné domy a jejich majitele. Tomek správně postřehl, že dům čp. 887b/II, jehož majitelem byl truhlář Marek, se uvádí mezi domy ševce Václava (čp. 888a/II) a Havla (čp. 887a/II). U dvou zbývajících zápisů je identifikace domů sporná, protože například místo ovocníka Havla (uveden roku 1391) se roku 1386 jako vlastník domu čp. 882a/II zmiňuje ovocník Václav nebo místo valcháře Mikuláše se jako majitel čp. 881/II jmenuje valchář Šimon. Tyto změny mohly být (a pravděpodobně i byly) způsobeny přesunem domu z otce na syna, případně nedoloženým převodem na jiného majitele.

Na základě výše řečeného je zřejmé, že prostor ulice Nekázanka a domy v její uliční čáře vznikaly v režii podnikavých staroměstských měšťanů, kteří využívali situace při založení Nového Města pražského. V době před založením a výstavbou Nového Města pražského zde vlastnili majetky ve formě zahrad, sadů nebo luk a polí. Zhruba v 70. letech 14. století, když se tyto pozemky ocitly v nově vznikajícím organismu Nového Města pražského, se někteří z nich chopili příležitosti a nechali v nové ulici vystavět obytné domy, z nichž později vybírali platy. Totožná situace se sekundárním dělením (sekundární parcelace) původně velkých měšťanských pozemků se odehrála v dnešní Panské ulici. V roce 1378 dle V. V. Tomka vyměřuje sladovník Kříž okrajem své rozlehlé zahrady skrze celý blok uličku s jednotlivými pozemky pro výstavbu domů, směrem z dnešní ulice Na Příkopěch do Jindřišské – dnešní Panskou ulici (TOMEK 1870, 196).⁸

Dalším z pramenů, které částečně poodkrývají podobu zástavby ulice Nekázanky v novověku, jsou pražské veduty a plány. Prvním vyobrazením se spolehlivě zachycenou podobou zdejší zástavby je ortografický plán Prahy Josepha Daniela Hubera z roku 1769. Je z něho patrné, že všechny stavby na parcele domu čp. 887/II byly po pruském bombardování Prahy již zbořeny a nahrazeny novou zástavbou – belvederem a hloubkovým křídlem objektu B Kounicova paláce (obr. 7). Stav po výstavbě belvederu (objekt A) je dobře zdokumentován i na Hergetově plánu Prahy z let 1780–1791 (obr. 8). Během následujících dvaceti let se podoba zástavby zadní části areálu Kounicova paláce opět zásadně mění. Původní belveder byl doplněn o dva boční díly na celou šířku parcely. Toto období stavebních změn je doložitelně zachyceno na císařském povinném otisku stabilního katastru pro Prahu z let 1842–1843 (obr. 5). Na dvoře objektu se nacházela drobná dřevěná zástavba a zděné budovy měly již charakteristický půdorys do tvaru písmene L.

Nástin vývoje kamenné zástavby na parcele domu čp. 887/II

Informace o stavební historii zdejších objektů byly získány zejména archeologickým výzkumem, dále byly dokumentovány i veškeré stavební zásahy jak v objektu A (saly tereny), tak v objektu B (hloubkového křídla, které s ním sousedí). Stáří dokumentovaných objektů a konstrukcí lze rozčlenit do tří na sebe navazujících fází: 1. nejstarší osídlení z 14.–15. století; 2. postupné rozšiřování zástavby v 15.–1. polovině 18. století a 3. požár a následná přestavba budov a prostoru v průběhu 2. poloviny 18. století.

Na úvod se pokusíme objasnit historickou topografii zkoumaného území (obr. 3, 6). Výsledky objeveného vývoje a proměn zástavby části ulice Nekázanky, která odpovídá necelé šířce pozdějšího Kounicova paláce, rozdělují tuto část uliční fronty na šest dílů, které představují základní modulové parcely (dále jen modul). Očíslováme je od jihu k severu římskými čísly I až VI, přičemž každý modul automaticky nepovažujeme za samostatnou parcelu či dům.

Nejstarší kamenná zástavba – hloubkový dům, jehož jižní a západní stěna byly využity pro stavbu stávajícího křídla objektu B, byl postaven bezprostředně po vytyčení nové ulice Nekázanka

8 Podobná akce se mohla taktéž uskutečnit v bloku mezi ulicemi Jindřišská a Růžová, kdy byl tento prostor nově přeparcelován a rozprodán měšťanům někdy po roce 1380 (STAREC 2007, 348).

Obr. 9. Nekázanka čp. 887/II. Celkový plán výzkumu 2017/06 s vyznačením sond, řezů, paracelních modulů, pozicních bodů pro foto (**pb.**), paracelních modulů a analytickým vyznačením nejstarší středověké a rané novověké zástavby. Červené řezy prezentované v článku (dle terénní dokumentace upraven J. Hlavatý, 2020).

při tzv. sekundární parcelaci Nového Města pražského. V té době došlo k rozdělení původní dlouhé souvislé parcely mezi Jindřišskou ulicí a Příkopem (délka 237 m, šířka 20 m) na celou řadu přibližně stejně širokých modulů, které se na námi zkoumaném úseku pohybovaly přibližně v šířce 10 metrů. Některé z nich se podél západní strany ulice Nekázanka v tomto rozsahu uchovaly do současnosti – kromě hloubkového křídla objektu B se k nim ještě řadí parcely domů čp. 886/II a 885/II severně od námi zkoumané plochy. Poměrně malá hloubka výsledných parcelních modulů je pak pravděpodobně dána oddělením východního pásu z původní hloubkové parcely (Jindřišská a Na Příkopě) ve prospěch nově vytyčované ulice Nekázanka široké 5 m (obr. 5). Hloubka 15 m jednotlivých parcel vytyčených podél západní strany ulice je tak na rozdíl od parcel vytyčených podél východní strany ulice (38 m) nesrovnatelně mělčí.

První modul I nebyl nikdy zastavěn. Zda byl již od středověku pevnou součástí hloubkového domu objektu B, nevíme. Zdá se však, že se spíše rozprostíral podél jeho zadní strany a funkčně byl připojen až v novověku.

Druhý modul II zastavěný hloubkově orientovaným domem byl postaven již koncem 14. století (obr. 3: zvýrazněn sytě červenou). Poprvé se připomíná roku 1386 a patří tak k vůbec nejstarší formě zástavby v celé ulici Nekázanka (viz v kapitole o písemných pramenech – 887b/II). Dům, zajímavý provedením příčné zdi z dusané hlíny, je podrobněji uveden níže. S tímto domem pak úzce souvisí **modul III**, kde se mohla nacházet dvorní část domu na modulu II a kam se někdy po roce 1505 přesunulo nově postavené hloubkové křídlo. Starší dům v místech modulové parcely II (objektu B) zcela či částečně zanikl a obnoven byl v plném rozsahu až v novověku.

S těmito zjištěními příliš nekorespondují prodejní ceny domu na modulu III. Ty jsou mezi lety 1507–1526 hodnoceny jako nízké, což by mohlo platit v případě demolovaného domu na modulu II. Nízké prodejní ceny domu se však neslučují s novostavbou domu v místech **modulu III**, jak naznačuje výdřeva roubené místnosti, z níž se zachovaly dva dendrochronologicky datované trámy z dubů pokácených podle předpokládaného rozsahu bělové části kmene v letech 1481–1505 (KYNCL 2017, s. p.). Nelze proto vyloučit, že se jedná o prvky druhotně použité, a tento dům na modulu III by mohl být ještě mladší. S roubenou místností v přízemí se pojí nález otisků hrázdné stěny patra, objevených v parapetní zdi okenního otvoru nad roubenou místností (obr. 11). Zajímavou informaci přináší také berní vizitace z roku 1725, která tento dům označuje za nuzný, patrový, a kromě jiného uvádí i sklep (LANCINGER 1973, 3). Označení *nuzný* se však mohlo vztahovat k aktuální stavební kondici domu. Nutně tedy nemuselo jít o „nuznou“ (myšleno malou, nevýstavnou) stavbu. Zmiňovaný sklep, respektive jeho vstupní schodišťové šíje (jedna ze zahrady, druhá z interiéru), byly archeologickým výzkumem odkryty v interiéru objektu A (obr. 3: poziční bod – dále jen pb. – 01) a ve výkopu kanalizační přípojky (obr. 3: S24, pb. 02).

Obr. 10. Praha-Nové Město, vývoj zástavby jednotlivých modulů na parcele dnešního domu čp. 887/II, schematické znázornění hmot.

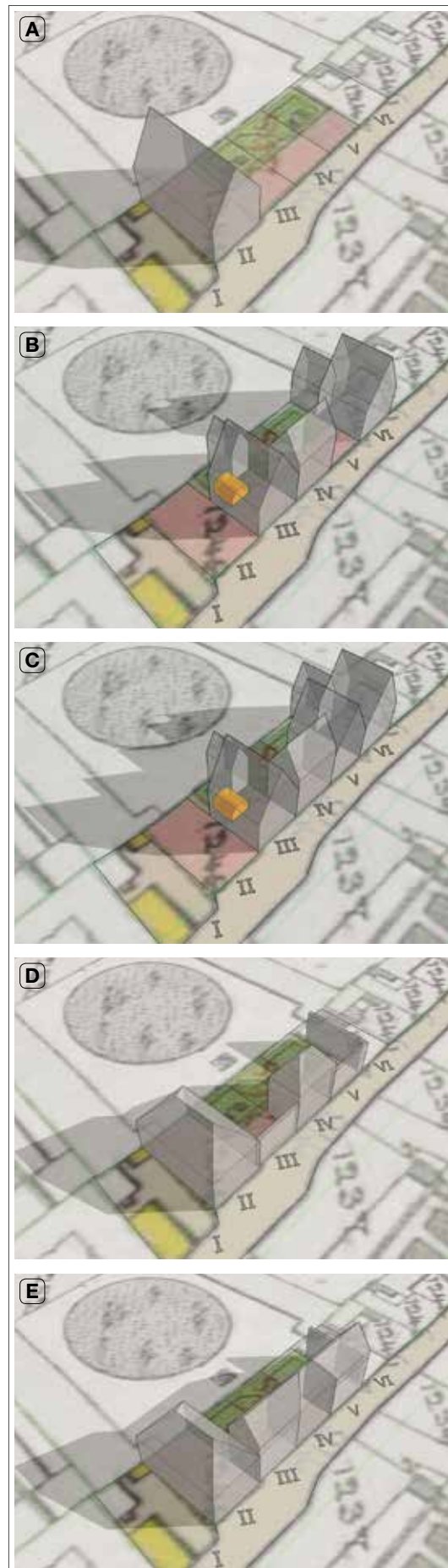
A – nejstarší dům poprvé uvedený roku 1386 (na obrázku 3: purpurově);

B – doba okolo přelomu 15./16. století (na obrázku 3: růžově) spolu se stavebními úpravami ze 16. století (na obrázku 3: modře), na modulu VI (= sousedním čp. 886) podle písemných zpráv vyrůstá dům prvně zmíněný v polovině 16. století; v interiéru domu na modulu III naznačena v přízemí roubená místnost (oranžově);

C – 1. polovina 17. století, přetrvává stav ze 16. století, doplněn o stavbu na modulu V (na obrázku 3: hnědě);

D – stav po pruském bombardování, součást Kounicova paláce v roce 1765 s novostavbou letohrádku;

E – stav po rozšíření letohrádku v roce 1790 přetrvávající dodnes (modely M. Semerád, 2020).

Obr. 11. Praha 1-Nové Město, Nekázanka čp. 887/II. Pohled ze zahrady směrem k JV.

Foto nahoře – Na hranici modulů II/III přepletovaný bývalý interiérový líc zaniklé části pozdně gotického domu modulu III s dvěma otisky výdřevy roubené místnosti (**D** – obtaženo **červeně**) s prvky dendrochronologicky datovanými 1486–1505, v 2. podlaží domu (zvýšené přízemí?). V patře (3. podlaží) je zakreslen otisk nabílené hrázděné konstrukce patra – **F** (**hnědě** dřeva).

A – omítka nejspodnějšího prostoru (snížené 1. podlaží); **B** – základová spára; **C** – valounková dlažba (exteriér); **D** – roubení (2. podlaží); **E** – přibližná podlaha patra; **F** – hrázdění patra (3. podlaží); **G** – koruna hrázdění; **H** – tehdejší přízemí; **J** – dnešní chodník.

Foto dole – renesanční a barokní hmoty v zástavbě 20. století, situování horní analytické fotografie (foto M. Semerád, 2017; dle autora upravil J. Hlavatý, 2020).

Čtvrtý a pátý modul IV, V zřejmě rovněž nevystupují samostatně, nelze ani vyloučit, že někdy v novověku došlo k jejich provázání s modulem III. Parcelní modul IV byl zastavěn snad již ve středověku šířkově orientovaným domem. Na počátku 16. století je oceněn při prodeji Prokopu Maršálkovi na pouhých 38 kop grošů českých (AMP Sbírka rukopisů 2093, fol. 228). Cena domu se postupně zvyšovala a při prodeji Janu Kolářovi dosahuje výše 82 kop českých. V roce 1591, kdy jej zakoupil zámožný novoměstský měšťan Pavel Mejšnar, již tržebná cena domu dosahovala dvojnásobné výše 175 kop českých. To by mohlo odpovídat rozsáhlé přestavbě domu a jeho vylepšení, jak o tom svědčí nález ornamentální sgrafitové omítky zachycené při opravách uličního průčelí (obr. 3: pb. 03; obr. 18). Již v této době to byl patrový dům postavený z kamene a orientovaný podél ulice. Půdorysně se přibližně shodoval s později vytyčeným belvederem.

Pátý modul V nebyl zastavěn před rokem 1615, jak dokládá nález dendrochronologicky datované fošny v překladu nadpraží raně barokního okna. Vznikl snad rozšířením prostředního domu, o čemž svědčí 50% zvýšení tržebné ceny domu na 310 zl. v roce 1699 oproti roku 1674. Dle popisů berní visitace roku 1725 byl tento dům patrový. Na rozdíl od sousedního domu (moduly II, III) byl nepodsklepený, což odpovídá zjištěním terénního výzkumu.

Poslední VI. modul, dnes sousední čp. 886/II, je v písemných pramenech spolehlivě doložen až v polovině 16. století, kdy jej vlastní Karel pokrývač. Tento dům sice nebyl přímo předmětem stavebněhistorického průzkumu, zmiňujeme jej však proto, že jednak dokresluje modulový rozvrh nově vytyčené ulice Nekázanka, jednak protože je zmiňován v souvislosti s požárem, který zde vypukl v 90. letech 17. století a poškodil dům postavený na parcelním modulu V.

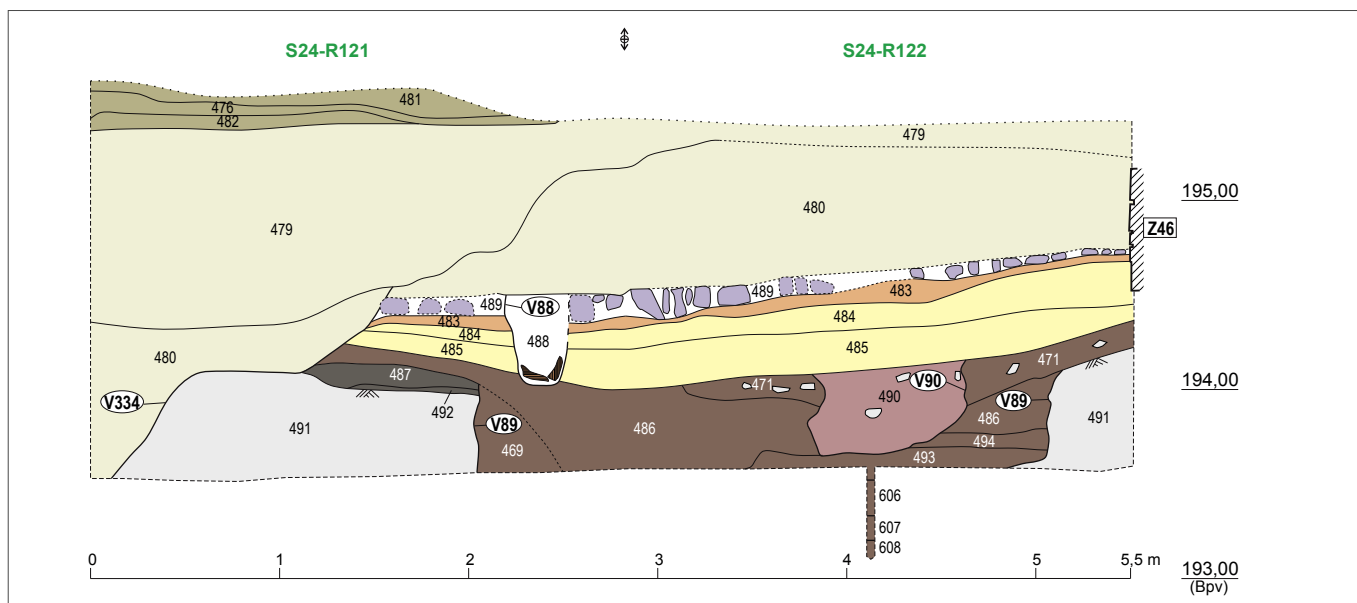
Nejstarší osídlení

Při plošném snižování dvora, který byl před započítáním výzkumu rozčleněn na jednotlivé obdélné sondy, spolu s kontrolními bloky širokými 0,6 m bylo prozkoumáno 15 z celkového počtu 38 sond. Stratigrafie byly zachyceny na 130 řezech a 10 půdorysech (obr. 3). Na ploše dvora (plocha 1) bylo celé nadloží zdokumentováno pouze v jeho jižní části při hloubení základových pasů v sondě S4 (řezy R26–29) a v severní části sondy S8 (řezy R50–52). Exkavační a dokumentační práce rovněž probíhaly téměř ve všech výkopech pro inženýrské sítě a při vytváření hydroizolace stavebních objektů A i B. Zejména na zahradě (plocha 2) byla dokumentována stratigrafie ve 12 sondách v trasách sítí, které v polovině případů (s výjimkou S20, S26, S30, S31 a S32) zachytily celý průběh nadloží. Také výkopy v interiéru objektu (plocha 3) zachytily důležité situace, ovšem vyjma sondy S35 až na geologický podklad nedosáhly.

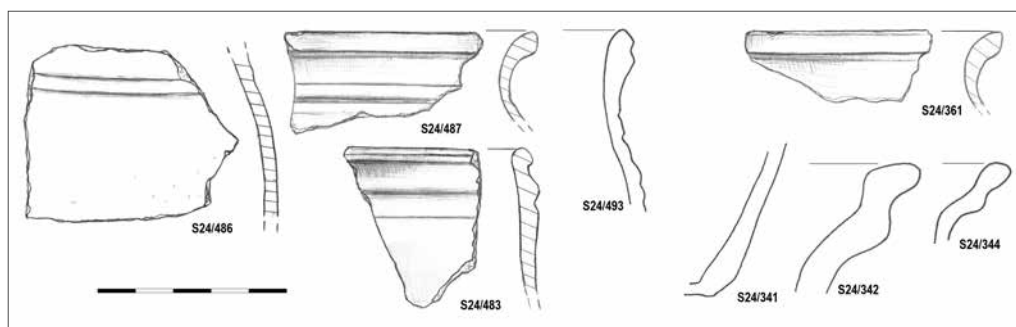
Nejstarší osídlení z období samotné sekundární lokace prostoru ulice Nekázanka v 2. polovině 14. století reprezentují kromě pozůstatků hloubkového domu na parcelním modulu II i čtyři objekty zachycené ve dvou sondách dokumentovaných v zahradě objektu. Nejreprezentativnějším ze zmíněných čtyř byl pozůstatek objektu (V89) zachycený v sondě S24 (výkop pro drenáž na zahradě) na rozhraní modulů III a IV. Byl dokumentován pouze v délce 3,2 m na navazujících řezech R121 a R122 (obr. 12), se svislými stěnami, z nichž v severní stěně je minimálně 1 vysoký stupeň. Stěna výkopu zastihla hloubku 0,5 m, sondáž pod dno výkopu zvětšila hloubku na 1,0 m, aniž dosáhla dna objektu. Další rozměry se nepodařilo zachytit. Tvar objektu se nedá určit, dno výkopu již bylo překryto kanalizací. Můžeme předběžně uvažovat, že by se mohlo jednat o rozměrnější tzv. zahloubené provizorium. V místě řezu se na severu objekt na kótě 194,20 zahluboval již do půdního typu – vr. S24/491, na jihu na kótě 194,05 se zapouštěl do dvou starších vrstev bez nálezů (obr. 12). Výplň objektu byla tvořena humózními hlinitopísčnými vrstvami, z nichž pocházel malý soubor keramických artefaktů zařaditelných do 14. století (obr. 13). Z absence mladšího keramického fondu lze usuzovat na pravděpodobný zánik objektu v průběhu 15. století či v jeho 2. polovině. Při následných změnách prostoru byl narušen mladším výkopem V90 a následně překryt vrstvami č. S24/485 a S24/486, které datujeme do 2. poloviny 15. století.⁹

Další chronologicky obdobně (či identicky) zařaditelné objekty představovaly pozůstatky ohnišť, dokumentované rovněž v sondě S24 na ploše 2 (zahradě), v modulu V. Profil R110 prochází jejich západní částí (obr. 14). Samotná ohniště byla tvořena sledem několika propálených, uhlíkatých a popelovitých vrstev, které se v důsledku častého používání stratigraficky navrstvily na sebe. Tvar jednotlivých vrstev ohnišť byl mírně prohnutý, jejich mocnost oscilovala v rozmezí 5–20 cm. Série ohnišť vyplňovala 0,5 m hluboký objekt se dnem na kótě 193,85, zahloubený do půdního typu. Jejich horní hrana byla na 194,35 m n. m. a korespondovala s horní hranou sousedního

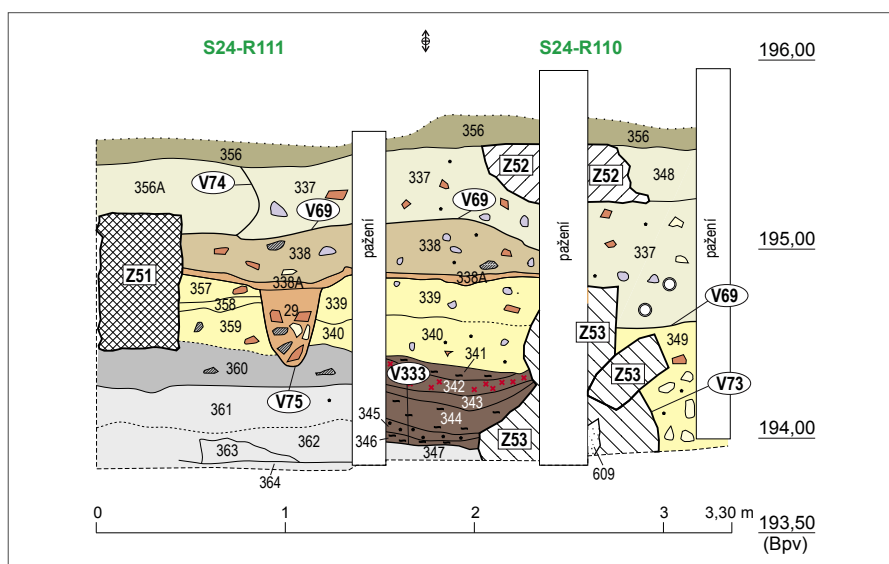
9 Tyto vrstvy pravděpodobně představují jednorázové zvýšení terénu během úprav objektu či plochy dvoru.

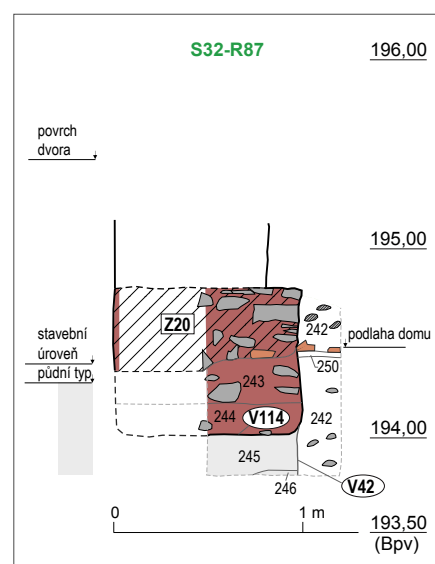
Obr. 12. Nekázanka čp. 887/II. Spojené řezy 121 + 122 v sondě S24 s průřezem horní partie objektu V89 – snad zahloubeného provizoria (suterénu). Legenda: **světle šedě** – vrstvy 491 + 473 půdní typ; **černošedě** – vr. 487 nejstarší vrstvy porušené tzv. provizoriem (?), bez nálezů; **tmavě hnědě** – část (suterénu ?) z 14. století; **fialově** – zásah z 15. století po zániku suterénu (?); **žlutě** – nárůst terénu v 15. století; **oranžová** – vr. 483 úprava pod dlažbou; **bílá** – dlážděná úroveň (vr. 489) dvora z doby okolo přelomu 15./16. století; **světle zeleně** – novověké zvýšení terénu vlivem úprav zahrady (18. a počátek 19. století); **tmavě zeleně** – recentní zahradní úpravy terénu (dle terénní dokumentace upravil M. Kalíšek, 2020).

Obr. 13. Nekázanka čp. 887/II, výzkum 2017/06. Výběr keramických fragmentů ze 14. století – nejstarší fáze osídlení. Číslo nálezu je identické s číslem vrstvy. Zlomky S24/342 + 344 – ohniště z řezu R111/110 na obr. 14. Zlomky S24/462 + 486 + 490 + 493 – výplň objektu V89 (zahloubeného provizoria?) na obr. 12 (kresba P. Alušíková, 2019).

Obr. 14. Nekázanka čp. 887/II. Spojené řezy 110 + 111 v sondě S24. Z poloviny 14. století pochází souvrství S24/341–346 představující soustavu ohnišť, která vyplňuje jámu V333, narušenou novověkým snížením terénu (vrstvou 340). Legenda: **světle šedě** – vr. 361–363 jemně písčité hnědá půda (geologický podklad) a vr. 364 říční terasa (šterkopiesek); **tmavě šedě** – vr. 360 půdní typ kontaminovaný hrudkami malty; **tmavě hnědě** – vr. 341–346 zapuštěná soustava ohnišť; **žlutě** – nárůst terénu v 15./16. století; **oranžově** – stavební úroveň vr. 338A k domu z 15. století; **světle hnědě** – vr. 338 destrukce renesančních domů; **světle zeleně** – vr. 337 novověké navýšení terénu (18. a počátek 19. století); **tmavě zeleně** – recentní zahradní úpravy terénu (dle terénní dokumentace M. Kalíšek, 2020).

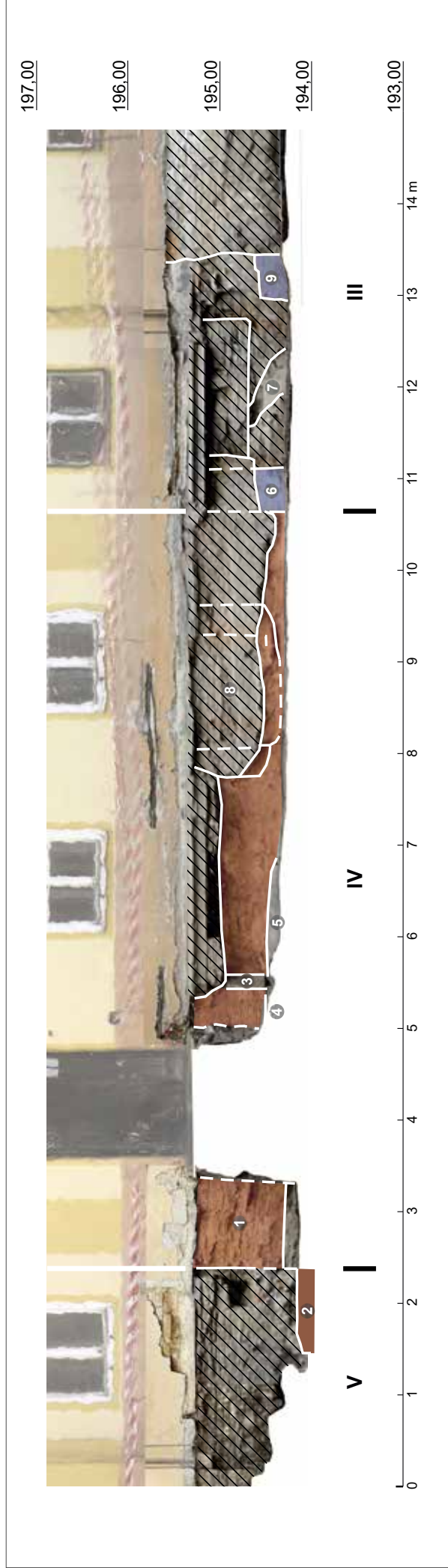
Obr. 15. Řez R87 vedený obvodovou zdí Z20 na maltu a jejími základy na hlinu (vr. 243, 244), která náleží středověkému domu na modulu II, poprvé připomínanému roku 1386. **V114** – obrys výkopu pro základy domu; **vr. 250** – podlaha domu s topinkovou dlažbou (dle podkladů autorů upravil J. Hlavatý, 2020).

geologického podkladu. Přítomnost několika keramických fragmentů z průběhu 14. století (obr. 13) přisuzuje tato ohniště do nejstarší doložené fáze osídlení na zdejší parcele.

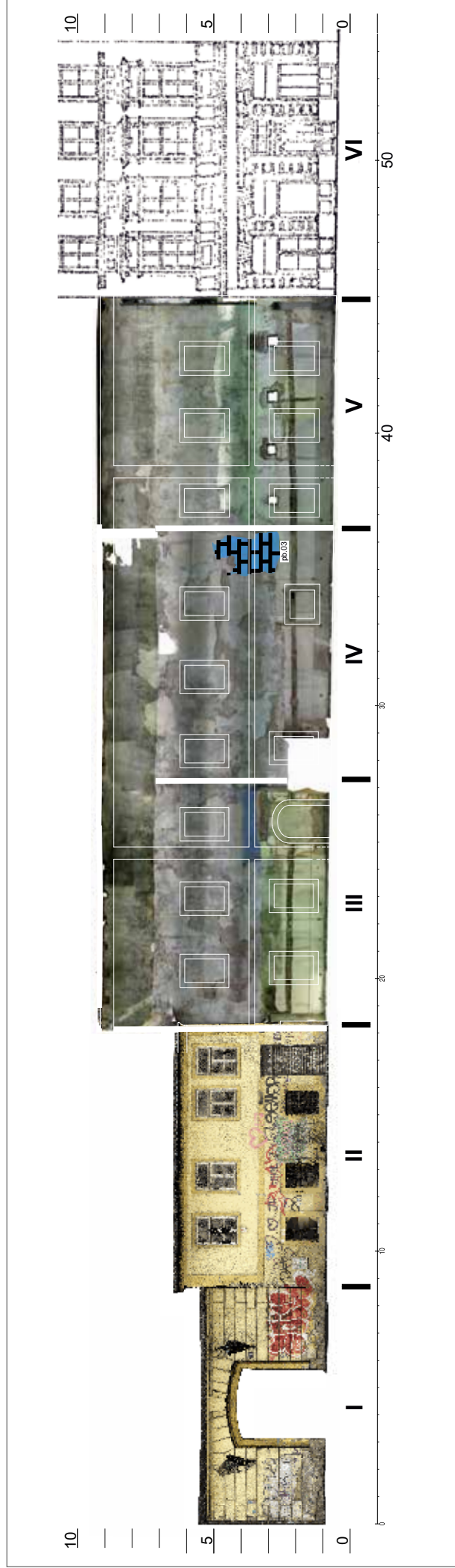
Nejstarší kamenný dům na sledované ploše byl postavený na parcelním modulu II. Představuje dvoudílný hloubkový dům, po kterém zbyly fragmenty obvodových konstrukcí východní štítové zdi do ulice, jižní podélné a západní štítové zdi (Z20) spolu s relikty příčné zdi (Z58). Šířku domu nedokážeme spolehlivě určit, protože jeho severní obvodová zeď zanikla v souvislosti s výstavbou domu na parcelačním modulu III. Jižní obvodová zeď tlustá 1,05 m byla postavena ze zlomových křemenců pojených vápennou maltou. Dům byl rozdělený příčnou zdí z dusané hlíny, tloušťky 0,56 m, oboustranně omítané, z materiálu, který se nijak neliší od svrchní vrstvy geologického podkladu – půdního horizontu (obr. 16). Představě, že zeď byla z vrstvy půdy „vyřezána“, brání skutečnost, že koruna zdi (184,79/Bpv) převyšuje nejvyšší známé kóty povrchu půdy na lokalitě i v okolí. Na jižním konci byla hliněná zeď zavázána do kamenné na maltu zděné jižní obvodové zdi. Severní konec příčné zdi (Z58) byl vyzděn z lomové opuky. To naznačuje možný průchod, který by se nacházel v podélné ose domu, nebo provázání s další zdí. Stejně jako příčná zeď, byly i vnitřní líce obvodových zdí opatřeny jednou vrstvou omítek. Stavební úroveň tohoto domu se nacházela na niveletě 194,38/Bpv, obvodové zdi i příčka byly založeny mělko do povrchu půdního typu, hloubka základů činí 0,4 m z exteriéru (V114, obr. 15). Z podlahových souvrství se zachoval pouze písčité podsyp a relikty topinkové dlažby pocházející nejspíše z mladších úprav domu (obr. 15). Zadní štítová zeď byla ještě v průběhu gotiky prolomena stavebním otvorem (obr. 3: pb. 04). Konstrukce nejstarší kamenné části domu se zachovaly do výšky cca 0,6 m, v níž se odráží zvýšení terénu od výstavby domu do poloviny 16. až 17. století, kdy byl tento dům zbořen či výrazně přestavěn.

Obr. 16. Praha-Nové Město, Nekázanka čp. 887/II. Hliněná příčná zeď v interiéru domu na modulu II z poslední čtvrtiny 14. století; **a** – hliněná příčná zeď; **b** – jižní kamenná obvodová zeď Z20; **c** – opukový pilířek; **d** – vrstva vápenné omítky na stěně příčné zdi, **e** – intaktní půda (geologický podklad); **modře** – řez S32–87, viz obr. 15. Na foto **B** západní okraj příčné zdi **čárkovaně**, stav před začistěním. **D** – pohled shora na korunu hliněné příčné zdi a její styk s pilířkem **c** (foto M. Semerád, 2017).

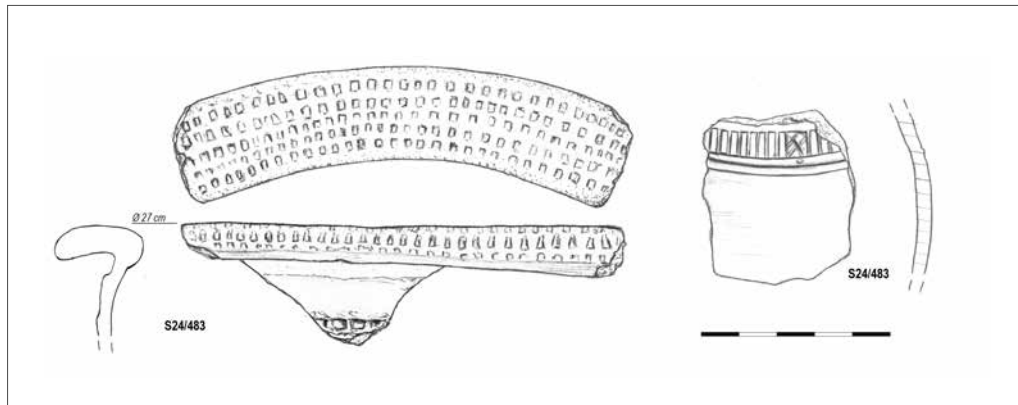
Obr. 17. Praha 1-Nové Město, Nekázanka čp. 887/II, výzkum 2017/06. Pohled ze zahrady k východu na zbytek bývalého dvorního průčelí širkově orientovaného domu na modulu IV (**červeně**), které se zachovalo pod novověkými navážkami zahradního horizontu. **1** – severozápadní nároží; **2** – hloubková zeď raně barokního domu; **3** – otisk stěny přístavku; **4** – topinková dlažba přístavku; **5** – valounková dlažba dvora; **6** – hloubková zeď pozdně gotického domu; **7** – vnitřní líc schodišťové šje do sklepa; **8** – barokní základové konstrukce belvederu; **9** – čelní stěna schodišťové šje se vstupem (dle podkladů autorů upravil J. Hlavatý, 2020).

Obr. 18. Praha 1-Nové Město, Nekázanka čp. 887/II. Uliční fasáda s vyznačením parcelačních modulů a zadní strany saly tereny se slepými okny. **Modře** situování sgrafitové výzdoby – viz obr. **26** (dle podkladů autorů upravil J. Hlavatý, 2020).

Rozvoj osídlení na přelomu středověku a novověku

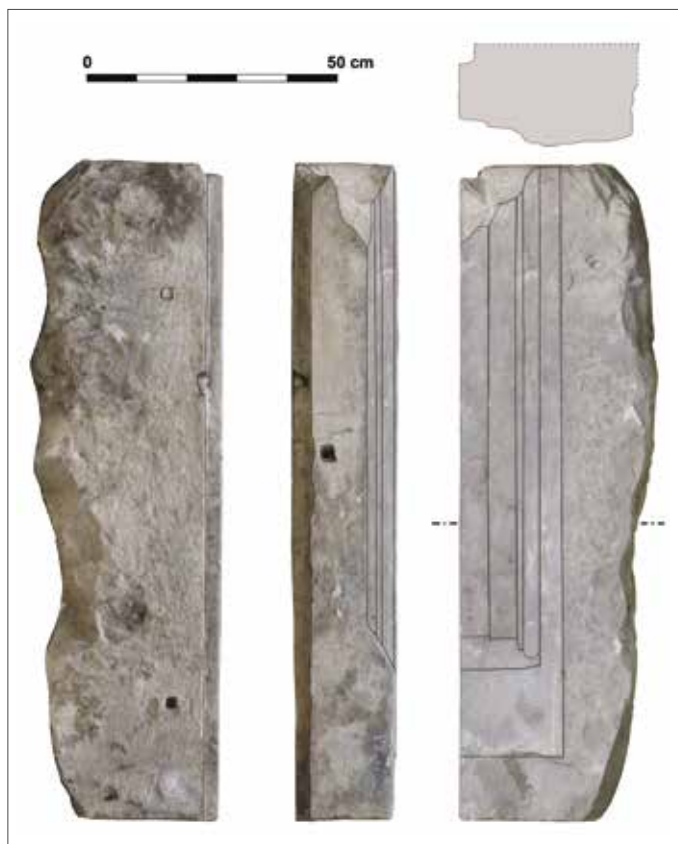
Postupné rozšiřování zástavby na ploše parcel během 15.–18. století je doloženo několika konstrukčními objekty a prvky. Zásadním nálezem je fragment valounové dlažby odkrytý v sondách S24 a S29 na ploše 2 (zahrada). Intaktně se zachovala pouze část dlažby s valouny, zbytek byl zdokumentován ve formě negativů po vypadlých kamenech. Dlažba byla usazena v písčitém loži (vr. S24/483) a byla tvořena rozměrnými (10–20 cm) valouny (obr. 3: pb. 05). Horní hrana dlažby v sondě S24 se nacházela na kótě 194,75 a mírně klesala směrem jižním až na kótu 194,64.

Obr. 19. Nekázanka čp. 887/II, výzkum 2017/06. Výběr keramických fragmentů z 15. století – mladší fáze osídlení. Zlomky S24/483 z vrstvy před vydlážděním dvora valouny v zadní části parcely – viz obr. 12 (kresba P. Alušíková, 2019).

Vznik a užívání této dlažby lze datovat do 15. století (obr. 19), přičemž tento konstrukční prvek představuje mezník ve vývoji zázemí parcely. Dnes můžeme určit pochozí úroveň pro polovinu 15. století – horní hranu dlažby, která byla pravidelně čištěna (obr. 12). Zastižené fragmenty dlažby souvisejí s šířkově orientovaným domem na modulu IV, také zjištěným archeologickým výzkumem. Dlažby přiléhají k jeho dvorní straně, která se zachovala pod úrovní terénu, zvýšenou v důsledku zahradních úprav realizovaných po polovině 18. století. Líc této dvorní zdi byl opatřen nerovnou vrstvou bílé omítky a byl prolomen kamenným portálem (obr. 3: pb. 06; obr. 17). Jak na dvorní, tak na uliční straně domu jsou zachována nároží severní boční obvodové zdi (obr. 3: pb. 07). Jižní zakončení domu se nepodařilo přesně určit.

K zástavbě sousedního – páteho – modulu došlo až někdy po roce 1615, kdy zde vznikl hloubkově orientovaný dům, přiléhající na spáru k šířkově orientovanému domu na parcelním modulu IV. Relikty jeho jižní hloubkové zdi byly zachyceny pod schodištěm v prostoru spojující chodby belvederu a na dně drenážního výkopu. (obr. 3: pb. 08) Jako zajímavost uvedme, že v základech tohoto schodiště byla nalezena stojka pozdně gotického okna (obr. 20). Relikty vlastního domu jsou pak dále uchovány v rovině uličního průčelí, kde byl zachycen jeden okenní otvor lemovaný kamenným ostěním, členěným plochou bosáží (obr. 3: pb. 09).

Obr. 20. Praha 1-Nové Město, Nekázanka čp. 887/II, výzkum 2017/06. Gotické ostění okna nalezeného v základech barokního schodiště domu (foto M. Semerád, 2018, úprava J. Hlavatý, 2020).

Přímo na této situaci lze také ukázat další prostorový vývoj na parcele. Dlažba pravděpodobně fungovala jako pochozí povrch dvora až do zničení měšťanských domů na původních středověkých městských při pruském obléhání Prahy v letech 1757/1758, které způsobilo zhoubný požár, jenž zcela zničil zástavbu v podstatné délce ulice. Zásadní proměna prostoru je reprezentována dvěma vrstvami stratigraficky umístěnými nad dlažbou, které uzavírají nárůst terénu. Jsou to suťovito-hlinité kužely (vr. S24/479 a S24/480; obr. 12), které byly rozprostřeny po celé ploše zahrady.¹⁰ Pocházejí z přestavby objektu na zadní část barokního Kounického paláce, kde byla vystavěna nová budova belvederu, v areálu paláce označovaná jako pavilon saly terreny.

Výstavba Kounicova paláce po pruském bombardování

Sala terrena byla součástí rozsáhlé rezidence, vybudované po devastujícím obléhání Prahy pruskými vojsky v letech 1757/1758. Uzavřený palácový komplex sestával z hlavní rezidenční budo-

vy v Panské ulici s bočními křídly, symetricky kompo-

novanou barokní zahradou, kterou v podélné ose uzavíral zahradní belveder (zv. pavilon saly terreny) u dnešní ulice Nekázanka (obr. 7, 8). Ještě před výstavbou saly terreny v roce 1765 zde byl založen zahroubený kamenný bazén o stranách 5,4 × 2,8 m, vystavěný z pečlivě opracovaných kusů kamenných desek s utaženými spárami (obr. 3: pb. 10). Při své hloubce cca 1,5 m a vybavě kamenným schodištěm jej lze považovat za bazén, který mohl sloužit jako lázeň nebo malý plavecký bazén. Dnes je výstup ze schodiště blokován příčnou zdí. To by nasvědčovalo tomu, že tento bazén fungoval velice krátce ještě před výstavbou vlastní saly terreny (obr. 21). Nález bazénu představuje ojedinělý doklad svého druhu nejen na území Prahy, ale i v širším kontextu barokního stavitelství v českých zemích.

Neméně zajímavé bylo provedení uliční fasády. Jako připomínka zničených domů zde byly doplněny falešné okenní otvory, a to dokonce ve dvou fázích – starší sdružené a mladší jednoduché, lemované šambránou (obr. 18). Okenní otvory doplňoval barokní portálek, který snad po určitou dobu

Obr. 21. Praha 1-Nové Město, Nekázanka čp. 887/II. Odkrytá část konstrukce bazénu – s kamenným obložním a se schody – odhaleného v prostoru saly terreny v modulu IV. Rozsah a situování viz obr. 8 a 3 (dle podkladů autorů upravil J. Hlavatý, 2020).

Obr. 22. Praha 1-Nové Město, Nekázanka čp. 887/II. Dvě sejmuté vrstvy s malbami grafiti v zádívce barokního portálu. Spodní vrstva patrně zachytila jednu z novoměstských bran a okolní zástavbu (foto M. Semerád, 2017; dle autora upravil J. Hlavatý, 2020).

¹⁰ Takto charakteristické zvrstvení bylo narušeno velkými zahroubenými jámami (jejichž přesné rozměry archeologický výzkum nezachytil), vyplněnými stavební suti či zahmutými výše uvedeným vrstvami.

sloužil jako zadní vstup do zahrady či sala terreny a po její úpravě na konci 18. století byl zazděn. V jeho zadní části byly na exteriérové straně dokumentovány dvě vrstvy grafitových maleb (obr. 22). Není vyloučeno, že mohou zachycovat jednu z bran Nového Města pražského a její okolí (MUSÍLEK 2019, 6).

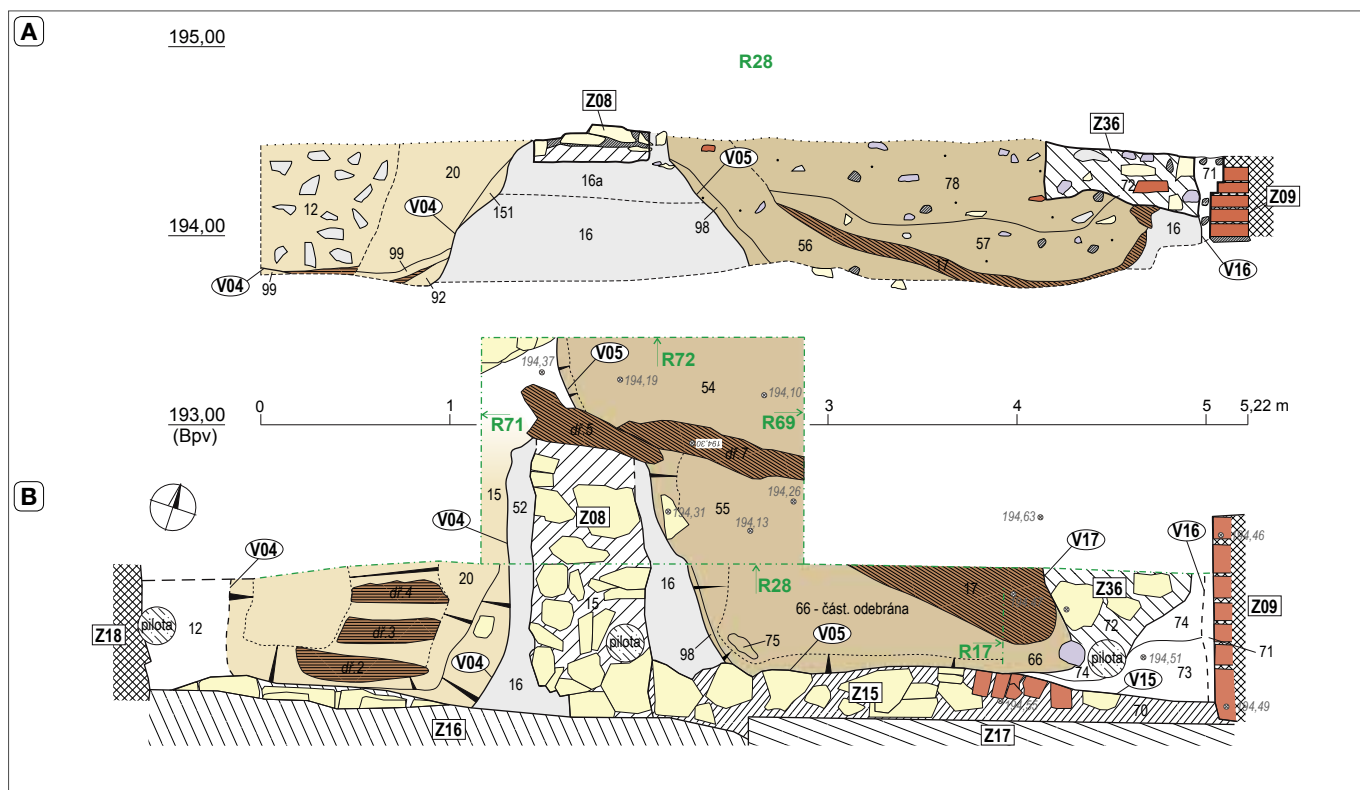
Hloubkový dům objektu B byl nejpозději roku 1765 v plném rozsahu obnoven. Novostavba vyrostla na korunách staršího hloubkového domu v modulu II a využila jeho jižní obvodovou zeď.

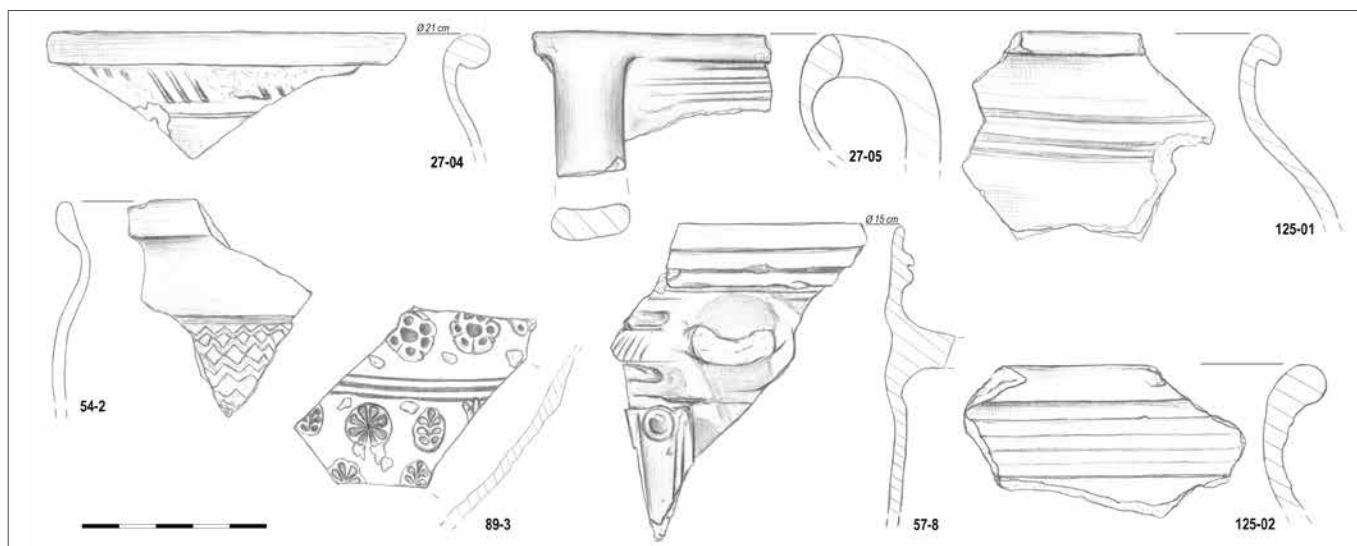
V jižním koutě dnešního dvora, v modulové části I, byly v sondách S3–S5 zdokumentovány nečetné fragmenty minimálně dvou dřevěných kádí/nádrží (objekty V04, V05), které dotvářejí podobu využití prostoru parcel v raném novověku. Před zásadní přestavbou související s výstavbou Kounického paláce v 60. letech (obr. 23) byl prostor modulu I v 1. polovině 18. století pravděpodobně využíván k výrobě kůží. Kádě byly pravděpodobně obdélného půdorysu o rozměrech 4,5 × 6 m, na stěnách a na dně zůstaly stopy po výdřevě (obr. 24). Výplň obsahovala fragmenty polotovaru usní. Délku trvání této kožedělné výroby nelze určit, pouze dobu zániku. Kádě byly následně zasypány domovním odpadem, převážně keramikou zařaditelnou do 18. století (obr. 25). Na kádě navazoval relikv kamenné studny (sonda S16) zasahující pod základy jižního křídla Kounického paláce. I tato studna byla vyplněna domovním odpadem, datovatelným do stejného časového období jako výše uvedené kádě. Ve výplni západní zahřebené kádě (V04) se nacházela zborcená prkna, patrně víko, které ji uzavíralo. Prostor kádí a jejich okolí byl po zániku kádí vyrovnán a lokálně vyspraven vrstvou valounků, a to zejména v místech, kde si sedala výplň zasypaných kádí.

Obr. 23. Praha 1-Nové Město, Nekázanka čp. 887/II, výzkum 2017/06. Výzkum na dvoře – plocha 1, modul I – v počátcích výzkumu. Kontrolní bloky mezi jednotlivými sondami byly po dokumentaci stěn rovněž rozebrány a dvůr tak snížen v celé ploše (foto M. Semerád, 2017).

Obr. 24. Nekázanka čp. 887/II, výzkum 2017/06. Řez R28 (A) a pod ním půdorys (B; složený z P01 + P09) procházející dvěma káděmi (V04, V05) v sondách S04 a S05 na dvoře (plocha 1). **Tmavě hnědě** vyznačeny dřevěné fragmenty stěn kádí, **světle hnědě** výplň kádí. Za zmínku stojí strmé šikmé stěny výkopu pro kádě, zapuštěného do geologického podkladu (kresba podle terénní dokumentace S. Babuškové, 2020).

Obr. 25. Nekázanka čp. 887/II, výzkum 2017/06. Výběr keramických fragmentů z novověké fáze osídlení – 18. století. S07, 25, 29/27, 54, 57, 89, 125 – vrstvy po přestavbě domů na salu terenu (kresba P. Alušiková, 2019).

Následující nárůst terénu reprezentují humózní vrstvy domovního odpadu, které vrcholí výkopem hluboké jámy zaujímající s výjimkou obvodu celou zkoumanou plochu dvora (modul I),¹¹ zpětně zasypané odpadem z kožedělné výroby a domovním odpadem 18. století. Vznik jámy zasahující do štěrkopískového podloží mohl souviset s těžbou písku, čemuž nasvědčuje její velká hloubka více než 2 metry. Ani s použitím ruční geologické sondy se nepodařilo dosáhnout dna této jámy (obr. 3). Nejzazším rokem pro ukončení jejího závozu je rok 1823, v němž se zmiňuje stavba dřevěné kůlny, jejímiž pozůstatky mohou být tři přízdní kamenné pilíře opírající se o jižní obvodovou zeď hloubkového domu.

Závěr

Současné prováděné výzkumy archeologický a stavebněhistorický realizované v bývalé zadní části Kounického paláce, nyní oddělené, přinesl důležité poznatky k vývoji zástavby na několika menších parcelách vytyčených při sekundární parcelaci po založení Novém Města pražského v západní frontě ulice Nekázanka. Zároveň bylo provedeno vyhodnocení geologických a petrografických poměrů zkoumané lokality. Byly zde dokumentovány nejsvrchnější polohy terasových sedimentů pleistocénní Vltavy, jejichž mírně proměnlivý charakter a slabě zvlněný povrch se pohyboval v rozmezí 193,35–193,74 m n. m., a povrch půd, jehož nejvyšší bod byl zaznamenán na kótě 194,2 m n. m./Bpv.

K vlastním dějinám objektu se podařilo nově uspořádat výpověď písemných pramenů pro 14.–15. století, a stejně tak rozebrat otázky spojené s vytyčením a pojmenováním ulice Nekázanka. Ta se postupně označovala jako *in platea Kep (Theb?)*, Šimonova ulice a teprve v 30. letech 15. století začala nést dnešní název *in Nekazana ulicze* nebo *in vico dicto Nekazana*. Ambiciózní budování nové výstavby předními pražskými měšťany toto území přetvořilo ze zahrad v městské ulice s domy, které zpravidla sloužily pro nájemní bydlení. K nejvýznamnějším z měšťanů patřil Šimon Celný od Hory, který zde již v 80. letech 14. století vlastnil 28 poplatných domů. Na zkoumané lokalitě jsou zmiňovány dva domy – jeden, který se poprvé připomíná roku 1386, kdy jej vlastnil jistý Havel, a druhý, který kupuje roku 1383 od Šimona Celného truhlář Marek se svou ženou Elou. Důraz na výnosné využití prostoru podél ulice Nekázanka formou zastavění co nejvyšším počtem domů na mělkých a úzkých parcelách po celé délce ulice jí vtiskl nezaměnitelný charakter, který částečně přetrval až do dnešních dnů.

Archeologický výzkum zdokumentoval veškeré terénní zásahy na ploše dvora, zahrady a v interiérech obou dnešních zděných objektů A i B. Na základě získaných poznatků byl učiněn pokus o rekonstrukci rozsahu jednotlivých parcel. Byl pro ně zaveden systém tzv. parcelních modulů, který podle nalezených zbytků domovní zástavby zkoumanou plochu rozdělil na pět přibližně stejně širokých úseků. Podrobnějším průzkumem bylo zjištěno, že zde docházelo k rozšiřování, či dokonce přesouvání zástavby z jednoho modulu na druhý. To se týká zejména modulů II a III, případně propojení modulů III a IV. Pro nejstarší dokumentované období od 14. do 16. století zde nacházíme zástavbu dvou až tří domů. Z nich je potřeba zejména upozornit na hloubkový dům

¹¹ Přibližný rozsah jámy byl dokumentován geologickou sondou po jejím obvodu.

postavený již koncem 14. století z křemence na parcelním modulu II, navíc zajímavý provedením příčné zdi z dusané hlíny. Pozornost si dále zaslouží dům v modulu IV zaujímající rozlohu pozdější saly terreny, jehož průčelí bylo zdobeno ornamentálním sgrafitem (obr. 26). A v neposlední řadě i dům zaujímající rozsah parcelního modulu III postavený počátkem či v průběhu 16. století. Byl vybaven roubenou místností orientovanou do tehdejšího dvora, z níž se podařilo dendrochronologicky datovat dvojici dubových trámů, z nichž jeden byl pokácen mezi lety 1481–1505. Navíc z otisků vnějšího líce víme, že měl hrázdné patro. Koncentrace těchto domů jako by dávala prostor po obou stranách pro další zástavbu. Na severu, na parcelním modulu V, k ní dochází až v průběhu 17. století. K zástavbě modulu I nedošlo nikdy. V průběhu 17.(?)–18. století byl využíván ke kožedělné výrobě, kterou dokládá série dřevěných kádí zapuštěných do země. Provoz zaniká rozsáhlým výkopem realizovaným v průběhu 18. století, který byl později zasypán jak domovním odpadem, tak opět odpadem z kožedělné výroby.

Třebaže tento příspěvek není zaměřen na novověké dějiny objektu, nelze na závěr nezmínit nález kamenného bazénu, který předcházela výstavbě saly terreny po polovině 18. století. V té době byla lokalita poměrně razantně proměněna a zakomponována do zcela nového prostředí – Kounického paláce. Nejdříve založením zahrady s bazénem, později výstavbou saly terreny, rozšiřované ještě na konci 18. století.

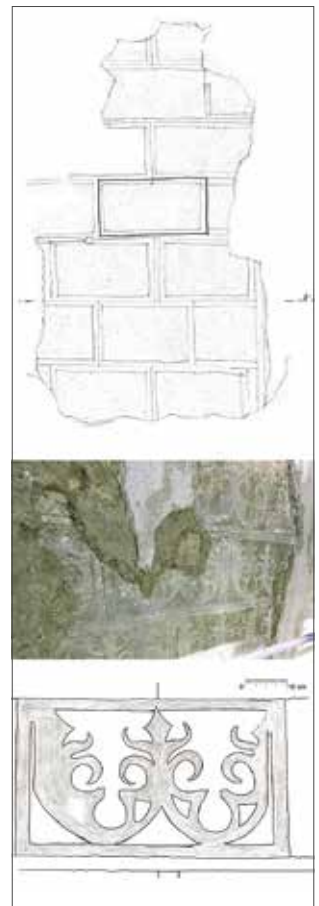
Sledovaný nárůst terénů vlivem jednotlivých dílčích událostí, zejména pruského bombardování Prahy v letech 1757–1758, dohromady utváří celkový příběh lokality a podobu osídlení ve 14.–18. století. Vyjma plošného snižování dvora byl výzkum veden v liniových výkopech pro inženýrské sítě a hydroizolaci objektu. Nelze proto zcela jednoznačně interpretovat všechny zjištěné a zaznamenané skutečnosti. Teprve další archeologické výzkumy, ať na zkoumané lokalitě, či na sousedních parcelách, umožní širší analýzu vývoje zástavby po celé délce ulice, a tím i detailní náhled do samotného života měšťanů ve středověké Praze.

PRAMENY

- AMP Sbírka rukopisů 2069 — Archiv hlavního města Prahy, Sbírka rukopisů, Kniha soudních zápisů trhových a dlužních 1377–1390, sign. 2069.
 AMP Sbírka rukopisů 2095 — Archiv hlavního města Prahy, Sbírka rukopisů, Kniha soudní trhových zápisů 1388–1397, sign. 2095.
 AMP Sbírka rukopisů 2076 — Archiv hlavního města Prahy, Sbírka rukopisů, Kniha soudní 1390–1408, sign. 2076.
 AMP Sbírka rukopisů 2093 — Archiv hlavního města Prahy, Sbírka rukopisů, Manuál radní větší (autentický) 1518–1528 (1538), sign. 2093.

LITERATURA

- BAŤKOVÁ 1998 — Růžena BAŤKOVÁ ET AL.: Umělecké památky Prahy : Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1). Praha 1998.
 BERÁNEK 2012 — Jan BERÁNEK: Dům č.p. 887/II, Praha 1-Nové Město, Nekázanka 16, 18. Standardní stavebně-historický průzkum. Praha 2012, rukopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.
 HRDLÍČKA 2005 — Ladislav HRDLÍČKA: Praha – podrobná mapa archeologických dokumentačních bodů na území pražské památkové rezervace. List mapy 7-1. Praha 2005.
 HRDLÍČKA 2009 — Ladislav HRDLÍČKA: Praha – databáze podrobné mapy archeologických dokumentačních bodů na území pražské památkové rezervace (aktualizace k 31. 12. 2005), Praha 2009 (CD-ROM).
 JANSKÁ 1969 — Eva JANSKÁ: 188. d) Praha 2-Nové Město, dům čp. 879/II v Nekázance. Bulletin záchranného oddělení (1968), 1969, 117.
 KATZER 1892 — Friedrich KATZER: Geologie von Böhmen. Prag 1892.
 KYNCL 2017 — Tomáš KYNCL: Výzkumná zpráva 068-17 : Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků z domu čp. 887 v Praze na Novém Městě (Nekázanka 16) : DendroLab Brno 2017. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.
 LAŠŤOVKA/LEDVINKA ET AL. 1997 — Marek LAŠŤOVKA / Václav LEDVINKA ET AL.: Pražský uličník : Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. 1. díl (A–N). Praha 1997.
 LANCINGER 1973 — Luboš LANCINGER: Dějiny domu. In: LÍBAL/LANCINGER/HEROUTOVÁ 1973, 1–7.
 LÍBAL/LANCINGER/HEROUTOVÁ 1973 — Dobroslav LÍBAL / Luboš LANCINGER / Marie HEROUTOVÁ ET AL.: Nové Město – čp. 887/II. (= Praha : Stavebně historický průzkum; pasportizace SÚRPMO), Praha 1973, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.
 MENDL 1932 — Bedřich MENDL: Z hospodářských dějin středověké Prahy. (= Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy, sv. 5), 1932/2, 161–390.

Obr. 26. Praha 1-Nové Město, Nekázanka čp. 887/II. Renesanční sgrafito zachycené na nároží šířkově orientovaného domu modulu IV, situování viz obr. 18 (foto M. Semerád, 2018; kresba K. Knotová, 2018; úprava J. Hlavatý, 2020).

- MUSÍLEK 2015 — Martin MUSÍLEK: Dům čp. 135/II Schönikirchovský palác : Domovní blok č. 1113 mezi ulicemi Národní, Mikulandská, Ostrovní, Voršílská. Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum : Dějiny objektu – historická rešerše. Praha 2015, rukopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.
- MUSÍLEK 2017 — Martin MUSÍLEK: Opatovice na Novém Městě pražském : Nejstarší dějiny a topografie příměstské osady ve světle písemných pramenů – Opatovice in Prague's New Town : The oldest history and topography of the suburban settlement in light of written sources. In: Radnice, rynek a tržiště : Místa setkávání, obchodu a reprezentace ve středověkých a raně novověkých městech. (= Documenta Pragensia Supplementa, sv. 8), J. Hrdina / K. Jíšová (eds), Praha 2017, 175–214.
- MUSÍLEK 2019 — Martin MUSÍLEK: Dům čp. 887/II, Praha 1-Nové Město, Nekázanka 16, 18. Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum. Dějiny objektu – revize historické rešerše. Prameny, edice pramenů, literatura, ikonografie (mapy a plány, veduty, fotografie). Praha 2019, rukopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.
- RUTH 1995 — František RUTH: Kronika královské Prahy a obcí sousedících II (Karlova třída – U Půjčovny). Praha 1995.
- STAREC 1993 — Petr STAREC: Praha 1-Nové Město, Růžová ulice. In: Zd. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1990–1991. Pražský sborník historický 26, 1993, 209–210.
- STAREC 1996 — Petr STAREC: Archeologický výzkum při budování kolektoru „Centrum 1. A“ – Die archäologische Ausgrabung beim Bau des Kollektors „Centrum 1.A“. Archaeologica Pragensia 12, 1996, 309–322.
- STAREC 2000 — Petr STAREC: Praha 1-Nové Město, Panská čp. 890/II – Kounický palác. In: Zd. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1997–1998. Pražský sborník historický 31, 2000, 381–382.
- STAREC 2003a — Petr STAREC: Praha 1-Nové Město, Na Příkopě čp. 859/II – Slovanský dům. In: Zd. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1999–2000. Pražský sborník historický 32, 2003, 332–333.
- STAREC 2003b — Petr STAREC: Jindřišská věž a okolí očima archeologa. In: Josef Podzimek et al., Stověžatá Praha : Věž Jindřišská – věž ve věži. Praha 2003, 91–95.
- STAREC 2007 — Petr STAREC: Praha 1-Nové Město, Jindřišská ulice čp. 940/II. In: Zd. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2005–2006. Pražský sborník historický 35, 2007, 348.
- STAREC ET AL. 2012 — Petr STAREC / Petra HOUFKOVÁ / Alexandra BERNARDOVÁ: Příspěvek k poznání přírodních podmínek Nového Města – výzkum v Panské ulici čp. 1308/II – A contribution to the knowledge of natural conditions of Nové Město – excavations in Panská Street No. 1308/II. Staletá Praha 28, 2012/2, 149–164.
- TOMEK 1870 — Václav Vladivoj Tomek: Základy starého místopisu Pražského II. : Nové město Pražské. Praha 1870.
- TOMEK 1892 — Václav Vladivoj Tomek: Mappy staré Prahy k letům 1200, 1348 a 1419. Praha 1892.
- TVRDIK 1998 — Radek TVRDIK: Praha 1-Nové Město, Jindřišská ulice čp. 940/II. In: Zd. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1995–1996. Pražský sborník historický 30, 1998, 281–282.
- VOJTÍŠEK 1919 — Václav Vojtěšek: Z minulosti naší Prahy : Kapitoly z místopisu, zřízení a života měst. Praha 1919.
- ZAVŘEL 2018 — Jan ZAVŘEL: Praha 1-Nové Město, Nekázanka čp. 887 : Geologické a petrografické poměry archeologické lokality. Praha 2018, rukopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ENTWICKLUNG DER BEBAUUNG DES GRUNDSTÜCKS DES HAUSES NR.-KONSKR. 887/II IN DER GASSE NEKÁZANKA IN PRAG-NEUSTADT ALS BEISPIEL DER SEKUNDÄRPARZELLIERUNG EINES DER NEUSTÄDTER HÄUSERBLÖCKE

Die Gesamtrekonstruktion eines der letzten Gebäude der aus der Zeit vor der Assanierung der historischen Teile Prags um die Wende des 19. und 20. Jahrhunderts stammenden Bebauung in der Gasse Nekázanka hat den Weg zum gründlicheren Studium der Sekundärparzellierung der Neustadt geöffnet. Die archäologische Forschung zusammen mit der bauhistorischen Detailuntersuchung brachten neue Erkenntnisse bezüglich der Gestalt der ältesten Besiedlung der Neustadt Prags aus dem 14. Jahrhundert zur Zeit ihrer Lokation (1348) herbei, sowie die von der nachfolgenden Entwicklung der Bürgerhäuser in dieser Partie der Stadt nach der Sekundärparzellierung in den 1370er Jahren. Erst in dieser Zeit wurde wahrscheinlich die Gasse Nekázanka allein samt Bebauung ihrer Seiten ausgesteckt. Das untersuchte Objekt Nr.-Konskr. 887/II bilden heutzutage zwei verhältnismäßig seichte Parzellen. Die kleinere an der Südseite ist mit einem in die Blocktiefe orientierten Flügel verbaut, die breitorientierte größere Parzelle entstand durch Zusammenfügen von etlichen Hausgrundstücken der Neustadt nach dem Stadtbrand 1756. An ihrer Stelle wurde danach die Sala terrena des Palais Kaunitz erbaut.

Die Forschung im Blockinneren (im Garten) hat die Genese der mittelalterlichen und neuzeitlichen Gelände enthüllt. An Stelle des heutigen Gartens hatte sich im 16. Jahrhundert ein Gelände für den Hinterraum von fünf in die heutige Gasse orientierten Bürgerhäusern befunden. Das Fragment der ältesten mittelalterlichen Schichtenfolge, das vielleicht durch einen Teil des eingesenkten Provisoriums(?) und eine Gruppe von nachfolgenden in den geologischen Untergrund eingesenkten Feuerstellen repräsentiert, lässt sich in die 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts datieren, also in den Horizont vom Beginn des Ausnutzens der erforschten Fläche. Bemerkenswert ist eine Trennwand aus gestampftem Lehm im ältesten Steinhaus mit einer schriftlichen Nachricht aus dem Jahr 1384. Die den Anwuchs des mittelalterlichen Geländes abschließende gepflasterte Fläche hängt wohl mit der Entwicklung der Grundstücksbebauung zusammen. Am Beispiel des heutigen Hauses Nr.-Konskr. 887/II lassen sich die Verschiebungen der Wohneinheit auf zwei Hausgrundstücken im Mittelalter und der Frühneuzeit betrachten.

Die Kriegshandlungen im 18. Jahrhundert (1757–1758) veränderten grundsätzlich Charakter und Gestalt der Straßenbebauung. Die traditionellen mittelalterlichen Hausgrundstücke sind verschwunden und ihr Raum

wurde zum Adelsbesitz – in diesem Fall der Gartenflügel des Palais Kaunitz mit Belvedere (Sala Terrena genannt) und anliegendem Garten hat die Bürgerhäuser ersetzt. Während des Gesamtumbaus des Objekts im 18. Jahrhundert zum Hintertrakt des Palais Kaunitz war dieser Raum als Bauhof ausgenutzt; nach Abschluss der Arbeiten hat man sein Gelände mit Erdschichten erhöht, um auf ihm danach den barocken Palastgarten zu gestalten.

Abb. 1. Prag-Neustadt, Gesamtansicht des rekonstruierten Objekts Nr.-Konskr. 887/II in der Gasse Nekázanka, wo die archäologische Forschung des Nationalinstituts für Denkmalpflege (NPÚ) Nr. 2017/06 durchgeführt wurde. Im Vordergrund (mit grünem Netz) der in die Parzellentiefe orientierte Flügel (Objekt B), der auf Fundamenten eines mittelalterlichen Hauses steht. Die lange gelbe Straßenfassade ohne Fenster, heute Rückseite von Belvedere/Sala Terrena, verbirgt in sich drei Bürgerhausstraßenfronten.

Abb. 2. Gliederungsschema des Grundstücks der Nr.-Konskr. 887/II: **ocker** – Hof (Fläche 1); **grün** – Garten (Fläche 2); **rot** – **A** – breitorientiertes Objekt der ehemaligen Sala Terrena; **B** – in der Blocktiefe orientierte Bau.

Abb. 3. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Gesamtplan der Forschung 2017/06 mit Einzeichnung vom Verlauf und Ausmaß der erforschten Fläche und der gemauerten Konstruktionen der Objekte A und B in der Erdgeschosshöhe. **Rot** – die fotogrammetrisch dokumentierten Schnitte.

Abb. 4. Prag-Neustadt. Archäologische Forschungen in der Umgebung der erforschten Fläche.

Abb. 5. Prag-Neustadt, sog. Pflichtabdruck der Mappe des Stablen Katasters, 1842–1843, Ausschnitt. Das Haus ist mit der Nr.-Konskr. 1248 – **rot** bezeichnet (Bauparzelle). Die Flügel sind schon verbunden, im Hof befindet sich ganz andere Bebauung (**gelb**, Fläche 1). Der Garten (nicht bebautes Grundstück, **grün**, Fläche 2), mit roter Zahl 592 bezeichnet. Das mit **roter** Linie begrenzte Rechteck präsentiert eine primär lange Parzelle quer über den Block zwischen der Heinrichsgasse und Graben (Kolowrat Str.), die bei der Sekundärparzellierung – wohl in den 1370er Jahren – in Bauparzellen geteilt wurde, wobei der Zugang zu ihnen über die neu ausgesteckte Gasse Nekázanka führte.

Abb. 6. W. Wladiwoj Tomek 1892: Mappy Staré Prahy k letům 1200, 1348 a 1419 (Karten vom alten Prag zu den Jahren 1200, 1348 und 1419). **Violett** – Gruppe der betreffenden mittelalterlichen Hausgrundstücke.

Abb. 7. Joseph Daniel Huber, 1769: Wahre Laage Der Königlichen Haupt und Residentz Statt PRAG des Königreich Böhmen... (orthographischer Plan von Prag in der Kavalierperspektive). Ausschnitt, die Gestalt von Nr.-Konskr. 887/II (**rot**), Palais Kaunitz gegenüber und den Barockgarten zwischen ihnen zeigend.

Abb. 8. Franz Leonard Herget, Karl Lutz, Jan Oppelt: Grundris der Kay. König. HauptStadt Prag im Königreich Böhmen unter Leopold des II. (vor 1791). Der Komplex vom Palais Kaunitz **farbig** betont, das heutige Gebäude Nr.-Konskr. 887/II (**rot** umgerissen) befindet sich auf dem Plan unter Nr. 962, schon in neuer Gestalt als Sala Terrena (**blau** umgerissen) im ursprünglichen Ausmaß vor der späteren Erweiterung.

Abb. 9. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II, Gesamtplan der Forschung 2017/06 mit Auszeichnung der Sonden, Schnitte, Parzellenmodule, Foto-Positionspunkte (**pb**) und der analytisch eingezeichneten ältesten mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Bebauung. **Rot** – die im Artikel präsentierten Schnitte.

Abb. 10. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Entwicklung der Bebauung einzelner Module auf dem Grundstück, schematische Darstellung der Baumassen: **A** – das älteste Haus, zum ersten Mal 1386 erwähnt (Abb. 3: purpurrot); **B** – um die Jahrhundertwende zwischen dem 15. und 16. Jhdt. (Abb. 3: rosa) zusammen mit den baulichen Umgestaltungen des 16. Jhdt. (Abb. 3: blau); auf dem Modul VI (= der benachbarten Nr.-Konskr. 886) wächst nach schriftlichen Nachrichten das erstmalig in der ersten Hälfte des 16. Jhdts erwähnte Haus; im Inneren des Hauses auf dem Modul III im Erdgeschoss Blockwerkstube angedeutet (**orange**); **C** – 1. H. d. 17. Jhdt., Zustand aus dem 16. Jhdt. überdauert, durch den Bau auf dem Modul V ergänzt (Abb. 3: braun); **D** – Zustand nach der preußischen Bombardierung, Teil vom Palais Kaunitz im Jahre 1765 mit dem Lustschlossneubau; **E** – Zustand nach Lustschlosserweiterung (1790), bis heute überdauernd.

Abb. 11. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Blick vom Garten nach Südosten hin. **Foto oben** – an der Grenze der Module II/III das überblendete ehemalige innere Mauerhaupt des verschwundenen Teils vom spätgotischen Haus, Modul III, mit zwei Abdrücken der Wandverkleidung einer Blockwerkstube im 2. Hausgeschoss (**D** – **rot** konturiert) mit den dendrochronologisch 1485–1505 datierten Gliedern (Halbgeschoss?). Im Obergeschoss (3. Geschoss) ist der Abdruck der weißgetünchten Fachwerkkonstruktion eingezeichnet – **F** (**braun** – Holz). **A** – Verputz vom tiefsten Geschoss (eingesenktes 1. Geschoss); **B** – Sohlenfuge; **C** – Kieselplaster (Außenseite); **D** – Zimmerung (2. Geschoss); **E** – annähernde Obergeschossfußbodenhöhe; **F** – Fachwerk im Obergeschoss (3. Geschoss); **G** – Fachwerkkrone; **H** – damaliges Erdgeschoss; **J** – heutiger Gehsteig. **Foto unten** – Renaissance- und Barockmassen unter der Bebauung des 20. Jhdts (Situierung des oberen Foto).

Abb. 12. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Verbundene Schnitte 121+122 in der Sonde S24 mit Durchschnitt der oberen Partie des Objekts V89 – wohl des eingesenkten Provisoriums (Untergeschosses). Legende: **hellgrau** – Schichten 491 + 473 (Bodentyp); **schwarzgrau** – Schicht vr 487, die ältesten Schichten, durch das sog. Provisorium(?) beschädigt, fundlos; **dunkelbraun** – Teil vom Bau (Untergeschoss?) aus dem 14. Jhdt.; **violett** – Eingriff aus dem 15. Jhdt. nach Verschwinden des Untergeschosses(?); **gelb** – Geländeerhöhung im 15. Jhdt.; **orange** – Schicht vr. 483, Gestaltung unter der Pflasterung; **weiß** – gepflastertes Niveau (Schicht vr 489), gegen Wende des 15. und 16. Jhdts; **hellgrün** – neuzeitliche Geländeerhöhung im Zusammenhang mit Gartengestaltung (18. und Anfang des 19. Jhdts); **dunkelgrün** – rezente Geländegestaltung im Garten.

Abb. 13. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II, Forschung 2017/06. Auswahl der Keramikfragmente aus dem 14. Jhdt. – der ältesten Besiedlungsphase. Die Fundnummer ist mit der Bezeichnung der Schicht gleich. Die Bruchstücke S24/342+344 – Feuerstelle aus dem Schnitt R111/110, s. Abb. 14. Bruchstücke S24/462+486+490+493 – Ausfüllung des Objekts V89 (eingesenktes Provisorium?), s. Abb. 12.

Abb. 14. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Verbundene Schnitte 110+111 in der Sonde S24. Die Schichtenfolge S24/341–346 stammt aus der Mitte des 14. Jhdts. Sie besteht aus einer Gruppe von nacheinander folgenden Feuerstellen, als Ausfüllung der Grube V333; die jedoch beim neuzeitlichen Geländeabbau beschädigt wurde (Schicht 340). Legende: **grau** – geologischer Untergrund: Schicht 361–363 – fein sandiger brauner Boden und 364 – Flussterrasse (Kieselsand); **dunkelgrau** – Schicht 360, der mit

Mörtelbröckeln kontaminierte Bodentyp; **dunkelbraun** – Schichten 341–345, eingesenkte Gruppe Feuerstellen; **gelb** – Geländeanwuchs im 15./16. Jhdt.; **orange** – Bauniveau der Schicht 338A zum Haus aus dem 15. Jhdt.; **hellbraun** – Schicht 338 der Destruktion der renaissancezeitlichen Häuser; Untergangshorizont; **hellgrün** – Schicht 337, neuzeitliche Geländeerhöhung (18. und frühes 19. Jhdt.); **dunkelgrün** – rezente Gartengeländegestaltung.

Abb. 15. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Schnitt über die Mörtelgebundene Umfassungsmauer Z20 und ihr lehmgebundenes Fundament (Schichten vr. 243, 244), die dem mittelalterlichen Haus auf Modul II angehören, zum ersten Mal 1386 erwähnt. V114 – Umriss des Fundamentgrabens, Schicht 250 – Bodenziegelfußboden im Hausinneren.

Abb. 16. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Die Lehmquermauer im Inneren des Hauses auf Modul II aus dem letzten Viertel des 14. Jhdts: **a** – Quermauer aus Lehm; **b** – südliche Umfassungsmauer aus Stein Z20; **c** – kleiner Plänerpfeiler; **d** – Kalkmörtelschicht an der Quermauerwand; **e** – intakter Boden (geologischer Untergrund); **blau** – Schnitt S32-87, s. Abb. 15. Foto **B** – **Strichlinie**, westlicher Rand der Quermauer, Zustand vor Präparierung; **D** – Lehmmauerkrone, Ansicht von oben zum Berührungspunkt mit dem Pfeilerchen **c**.

Abb. 17. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Blick vom Garten nach Osten, zur ehemaligen Hoffront des breitorientierten Hauses (Modul IV) zu, die unter den neuzeitlichen Aufschüttungen des Gartenhorizonts erhalten ist. **1** – Nordwestecke; **2** – die in die Parzellentiefe orientierte Mauer des Frühbarockhauses; **3** – Abdruck der Anbauwand; **4** – Anbau, Bodenziegelpflasterung; **5** – Kieselplaster im Hof; **6** – **blau** – in die Parzellentiefe orientierte Mauer des spätgotischen Hauses; **7** – Kellerstiegenhals, inneres Mauerhaupt; **8** – Barockfundament vom Belvedere; **9** – Stiegenhals, Frontseite mit Eingang.

Foto unten – Blick nach Süden zur Hofseite der Sala terrena (**links**) und der Rückseite des in die Blocktiefe orientierten Flügels des Objekts B (frontal).

Abb. 18. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Straßenfassade mit ersichtlich gemachten Parzellierungsmodulen und der Hinterseite der Sala terrena mit Blendfenstern. **Blau** – Lage der Sgraffitoaus schmückung – s. Abb. 26.

Abb. 19. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II, Forschung 2017/06. Auswahl der Keramikfragmente aus dem 15. Jhdt. – der jüngeren Besiedlungsphase. Die Bruchstücke S24/483 aus der Schicht vor der Kieselsteinpflasterung des Hofes in der hinteren Grundstückspartie – s. Abb. 12.

Abb. 20. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Das im Fundament der barocken Haustreppe gefundene gotische Fenstergewände.

Abb. 21. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Freigelegte Konstruktion des Beckens mit Steinverkleidung und Stufen – im Raum der Sala terrena im Modul IV. Ausmaß und Situierung s. Abb. 8 und 3.

Abb. 22. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Zwei herabgenommene Schichten mit Rötzel Zeichnungen (Graffiti) in der Vermauerung des Barockportals. Die untere Zeichnung zeigt wohl eines der Tore der Neustadt mit umliegender Bebauung.

Abb. 23. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Hof, archäologische Forschung – Fläche 1, Modul I – in der frühen Forschungsphase. Die Kontrollblöcke zwischen einzelnen Sonden wurden nach Dokumentierung der Wände ebenfalls auseinandergenommen und das Gelände ganzflächig niedriger gemacht.

Abb. 24. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II, Forschung 2017/06. Schnitt R28, darunter Grundriss (aus P01+P02 zusammengesetzt), der über zwei Bottiche (V04, V05) in den Sonden S04 und S05 im Hofraum (Fläche 1) führt. **Dunkelbraun** – Holzfragmente der Bottichdauben; **hellbraun** – Ausfüllung der Bottiche. Erwähnungswert sind die steilen Wände des Aushubs für die Bottiche, der bis in den geologischen Untergrund reicht.

Abb. 25. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II, Forschung 2017/06. Auswahl der Keramikfragmente aus der neuzeitlichen Besiedlungsphase – dem 18. Jhdt. S07, Schichten 25, 29/27, 54, 57, 89, 125 nach dem Umbau der Häuser zur Sala terrena.

Abb. 26. Prag-Neustadt, Nekázanka G. Nr.-Konskr. 887/II. Renaissancesgraffito, an der Ecke des breitorientierten Hauses vom Modul IV, Situierung s. Abb. 18.

Übersetzung von Jindřich Noll

Příspěvek vznikl v rámci dílčího cíle I.1 Zpracování a vyhodnocení záchranných archeologických výzkumů NPÚ na vybraných nemovitých kulturních památkách, městských rezervacích, zónách a územích České republiky s dosud nechráněným archeologickým potenciálem výzkumné oblasti I. Archeologie financované z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj (IP DKRVO) a z rozpočtu NPÚ.

Ing. arch. Matouš SEMERÁD, historik architektury, semerad.matous@npu.cz
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, Na Perštýně 356/12, CZ-110 00 Praha 1

Mgr. Pavel TAIBL, archeolog, taibl.pavel@npu.cz
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, Na Perštýně 356/12, CZ-110 00 Praha 1

PhDr. Martin MUSÍLEK, Ph.D., historik, musilek@flu.cas.cz
Centrum mediévistických studií, Jilská 1, CZ-110 00 Praha 1